

Pr. Prof. Dr. Ștefan Oprea

Seminarul Teologic „Sfinții Împărați Constantin și Elena” – Piatra Neamț

SF. IERARH PETRU MOVILĂ, PERSONALITATE MARCANTĂ A BISERICII ORTODOXE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Abstract: *In the lines below from the current study I proposed to present in detail the 50 years of earthly life of the one who was Metropolitan Petru Movilă. The themes that I will touch on start from the birth and childhood of St. Petru Movilă, as well as the theological and cultural activity of this metropolitan with Romanian origins. In addition, I was concerned to present even the stages of his canonization and recognition as a Saint for his significant contribution.*

Keywords: *Metropolitan Peter Mogila, Orthodox Church, Moldavia, education, 1642, Confession*

Secolul al XVII-lea a fost o perioadă de răscruce în istoria culturii românești. Stabilitatea politică a Țărilor Române a favorizat înflorirea unei renașteri bizantine, luminată de un umanism laic și creștin, în contact cu valorile civilizației elene și latine. Acum se constituie o *forma mentis* românească, axată pe tradiția ortodoxă și cultivarea valorilor naționale, deosebită de lumea greacă sau slavă. Tot acum s-au pus bazele literaturii române moderne – religioasă, istoriografică

și juridică – și s-au făcut pași importanți în procesul consolidării unității și identității spirituale a Principatelor Române și a sincronizării lor cu marile culturi europene. Pe plan politic, Țările Române își asumă responsabilitatea de braț secular al Ortodoxiei. Principatele Române devin un spațiu de refugiu, protecție și creație al intelectualității bizantine și, totodată, un centru important al luptei creștine contra stăpânirii turcești.

Epoca lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu reprezintă vremea în care valorile sacre și valorile profane fuzionează într-o sinteză superioară, iar cultura română se afirmă, prin mari personalități, pe plan european. Poporul român, singurul popor ortodox de origine latină, a dăruit Ortodoxiei europene învățați cu orizont enciclopedic și vocație poliglotă, în rândul cărora Petru Movilă ocupă un rang înalt. Dacă germanii au, în domeniul teologiei, pe Luther, iar francezii pe Calvin, românii îl au pe Petru Movilă, un reformator înțelept al Ortodoxiei în lumea creștină orientală.

În secolul al XVII-lea, în timpul crizei religioase din Orient și din Occident, lumina ecumenică are o soluție care, trecând peste frontierele confesionale, putea să mobilizeze creștinii la un dialog fertil întru solidaritate și jertfă pentru eliberarea de sub ocupația otomană. Schisma dintre Occidentul latin și Orientul grec provocase un seism în ființa poporului român, căci acesta era latin prin neam și bizantin prin credință. Conștiința latină și credința ortodoxă au rămas însă cheia de boltă a spiritualității românești și forța proteică în lupta cu regalitatea ungară, cu fanatismul islamic sau cu mesianismul țarist.

După luptele fără succes ale polonezilor cu turcii, tânărul Petru Movilă renunță la gândul de a deveni domn în Moldova și intră în cinul monahal. Aici, urcând toate treptele ierarhice, este uns, în 1633, ca mitropolit al Kievului. În această funcție, a pus în practică un plan strategic de renovare a Bisericii Ortodoxe în relație cu Biserica Romano-Catolică și cu comunitățile protestante. El a înțeles

că participarea Ortodoxiei la dialogul confesional din statul polon multinațional și multiconfesional solicită instruirea pravoslavnicilor la nivelul științei și al culturii moderne. De aceea, când ajunge arhimandrit la Lavra Pecerska, reorganizează colegiul și tipografia, iar când devine mitropolit de Kiev întemeiază prima Academie ortodoxă modernă, fondată pe cultura greacă și latină, având ca model instituții de învățământ superior din Occident. Școala și tipografiile sunt forțe care propulsează curentul cultural kievo-movilean în lumea Ortodoxiei răsăritene și în spațiul creștin occidental.

Acest curent cultural se distinge prin fidelitate față de Biserica Ortodoxă, în forma superioară a vremii moderne, și, de asemenea, prin promovarea autonomiei Bisericii Ortodoxe în cadrul statului polon. Politica autonomă a lui Petru Movilă s-a dovedit însă fără perspectivă în statul feudal polonez, minat de contradicții sociale, etnice și confesionale. După un an de la adormirea marelui mitropolit, prelații ucrainieni au renunțat la autonomia ecleziastică și au optat pentru unire cu Moscova. Același lucru se va petrece și pe plan politic: Bogdan Hmelnițki va uni statul ucrainean cu statul rus (1658).

Dacă visul unei biserici autonome s-a dovedit utopic, în schimb, politica culturală, iluministă, a fost confirmată de posteritate. Petru Movilă a renovat tradiția bizantino-slavă în relație cu aria occidentală romano-catolică. Direcția promovată de curentul kievomovilean a fost preluată de statul rus care, sub Petru cel Mare, a metamorfozat fizionomia culturii laice și ortodoxe.

Iluminismul cultural movilean a stimulat activitatea ecleziastică a învățaților ortodocși de la Kiev și a devenit un centru de propagare a cărții și a tipografiilor în toată aria Ortodoxiei. În reforma sa culturală, Petru Movilă a folosit experiența catolică și a sprijinit mișcarea de întărire a Ortodoxiei și de cultivare a ecumenismului în dialogul dintre bisericile creștine. Deschiderea sa ecumenică nu era provocată de faptul că era un „criptocatolic”, ci pentru că era un

ortodox lucid, ancorat în realitatea vremii, cu o fire vizionară și cu o inteligență superioară, pusă în slujba cruciadelor antiotomane. În această perspectivă trebuie înțeleasă atât deschiderea sa ecumenică față de catolici și protestanți, cât și sprijinul politic și cultural dat Țărilor Române ortodoxe. Actul de împăcare a luptelor fratricide dintre principii Matei Basarab și Vasile Lupu, trimiterea unor tipografii cu meșteri specialiști și a unor profesori de cultură latină de la Kiev pentru întemeierea unor centre tipografice și a unor academii domnești la Târgoviște și Iași, oficierea căsătoriei principelui calvin Janusz Radziwill cu prințesa ortodoxă Maria, fiica domnitorului moldovean, sunt pași strategici în planul pentru reconcilierea forțelor creștine dezbinat în fața jugului turcesc. Așadar, înainte de Petru cel Mare, propagator al unei „occidentalizări silite”, strategia lui Petru Movilă a urmărit luminarea, prin cultură, a tuturor ortodocșilor și a sprijinit unitatea creștină contra Imperiului Otoman.

Viața Sf. Petru Movilă *Obârșia și anii copilăriei*

Petru Movilă s-a născut în vechea capitală a Moldovei, Suceava. Unchiul său, voievodul Moldovei din vremea aceea, deși conducea țara care avea două reședințe (una la Iași și alta la Suceava), stătea mai mult la Suceava. Majoritatea documentelor le-a emis din această veche capitală moldavă. Fratele său, mitropolitul Moldovei Gheorghe Movilă, avea reședință numai la Suceava. Tatăl lui Petru Movilă, Simion Movilă, avea demnitatea de hatman, portar, pârcălab. Așadar, căpetenia cea mare a oastei, comandantul suprem al armatei¹. Mama sa se numea Marghita. Mai apoi, călugărindu-se, a primit numele Melania.

¹ Nicolae STOICESCU, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1968, pp. 249-250.

Petru Movilă s-a născut în data de 21 decembrie 1596. Unii dintre istorici, printre aceștia chiar români, au plasat nașterea mitropolitului Petru Movilă în 1596, pornind de la un *Letopiseț* al cronicarului Ioachim Ierlici, care spune explicit că cel care a fost arhipăstor al Kievului și a toată Ucraina între anii 1633-1646 a trecut la cele veșnice când avea vârsta de 50 de ani².

În România avem o inscripție în piatră care ne ajută să stabilim cu aproximație anul nașterii lui Petru Movilă. Este lespedea de pe mormântul fratelui eruditului mitropolit, al lui Mihail Vodă Movilă, de la Mănăstirea Dealu, din anul 1608:

„Această piatră de mormânt a făcut-o și a împodobit-o doamna Marghita fiului ei Io Mihail Moghilă, voievod și domn a Țării Moldove, fiul lui Simion Moghilă Voievod. Și sfârșitul vieții sale i-a fost în locul Târgoviștei și a fost îngropat aici, în sfânta Biserică locul Dealului, în zilele blagocestivului domn Io Radu Voievod, nepotul de fiu al lui Basarab Voievod și a fost domn trei luni în locul părintelui său: i-au fost zilele vieții ani 16 și jumătate, la anul 7116 (1608), luna (ianuar) 27³.”

Deci Mihail se născuse prin 1591-1592, iar Petru prin 1596. Iar ordinea nașterii fiilor lui Simion Movilă și ai soției sale Marghita Melania este următoarea: Pavel, mort la 24 mai 1607; Mihail; Gavril; Petru; Ioan și Moise; Teodosia, decedată prematur în 1596, și Ruxandra, despre care astăzi nu avem prea multe informații⁴. Petru Movilă s-a născut în anul 1596, în ziua de 21 decembrie.

² † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, al Galiției și a toată Ucraina. Monografie haghiografică*, Craiova, 1999, pp. 20-21.

³ Nicolae IORGA, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, pp. 99-100.

⁴ C.C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, vol. III/I, București, 1942, p. 14.

Mitropolitul Petru Movilă, prin nașterea sa, face parte din două neamuri de boieri români moldoveni vestite și ilustre prin ctitoriile de țară și înfăptuirile lor istorice. Aceste neamuri boierești, cunoscute documentar încă din secolul al XV-lea, au dat Patriei și Bisericii mai mulți sftnici domnești înțelepți și ierarhi înzestrați cu mare dar jertfelnic și ei se numesc „movileștii” și „hârăștii”. În plus, dintre movilești, unii au devenit voievozi ai Moldovei sau ai Țării Românești. Prin acești boieri de viță veche, voievozi, ierarhi-mitropoliți, s-a creat, pe cât era posibil prin valurile vieții pământești, o epocă de pace, de liniște și propășire în Țările Române, în sud-estul european⁵.

Mitropolitul Petru Movilă a avut un binecuvântat șir de frați și surori, care, cu vremea, și-au urmat fiecare drumul propriu în viață, cu excepția celor care au decedat de timpuriu.

După cât cunoaștem astăzi, primul fiu al preacinstiților părinți Simion și Marghita Melania, așadar cel mai mare frate al mitropolitului Petru Movilă, este cel cunoscut cu numele de Pavel. Dacă numele Pavel, dat acestei prime odrasle a Movileștilor, și numele fiului următor, Mihail, au vreo motivație familială, precum ale celorlalți doi de după ei, nu cunoaștem. Poate s-au născut în zilele când Biserica cinstește sfinții ce au acest nume: Sf. Apostol Pavel (29 iunie) și Sf. Arhanghel Mihail (8 noiembrie). Sau poate că li s-au dat aceste nume pentru alte rațiuni. La vremea aceea, numele copiilor nu se punea întâmplător. Poate erau numele nașilor. Copilul Pavel a decedat de timpuriu, la 24 mai 1607⁶. La această dată, Petru Movilă avea 11 ani. Desigur, la curtea boierească, apoi la cea domnească din Suceava, s-au jucat împreună, împreună au mers la racla cu moaștele Sf. Ioan cel Nou din Biserica voievodală „Sfântul Gheorghe”. Tânărul Petru a participat, probabil, la înmormântarea fratelui Pavel.

⁵ Ștefan S. GOROVEI, „Movilești”, în: *Magazin istoric*, VII (1973), 6, p. 64.

⁶ Ștefan S. GOROVEI, „Petru Movilă, Contribuții”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LVII (1981), 10-12, pp. 704-705.

În tratatele de istorie a românilor, Mihail sau Mihailiaș Movilă este înșiruit în lista cronologică a domnitorilor Țării Românești și ai Moldovei, între 14 septembrie 1607 – octombrie 1607; noiembrie (înainte de 16) – decembrie (înainte de 9), tot 1607. După moartea neașteptată a lui Simion Movilă Voievod, survenită în data de 14 septembrie 1607, ales de boieri, tânărul Mihail Movilă, fiul cel mai mare în viață al domnitorului decedat, urcă pe scaunul voievodal al Moldovei. Dar foarte curând – la sfârșitul lui septembrie sau începutul lui octombrie –, Constantin, fiul decedatului voievod al Moldovei Ieremia Movilă, pribeag în Polonia, vine cu oaste și îndeapărtează din domnie pe Mihail Movilă. În același octombrie 1607, boierii care-l sprijineau pe Mihail Movilă vin bine înarmați și-l silesc pe Constantin Movilă să plece „cu fuga” din Iași, unde era acum reședința domnească a Moldovei. Mihail este din nou voievodul Moldovei. A murit de „inimă rea”, de tristețe; alții presupun că a fost „înveninat”, otrăvit, asemenea tatălui său.

A fost înmormântat în biserica Mănăstirii Dealu, unde îndurerata lui mamă Marghita Melania i-a împodobit mormântul cu o lespede de piatră cu inscripție, care există și se poate vedea și astăzi⁷.

În ordinea cronologică a fraților lui Petru Movilă urmează Gavril. Părinții mult iubitori de fii i-au dat acest nume în memoria bunicului după mamă, al logofătului Gavril Hâra, tatăl Marghitei Melania.

Mai mare ca vârstă față de Petru Movilă, Gavril, cel de-al treilea frate, pe când avea 24-25 de ani, a ajuns domnitor în Țara Românească (1618-1620). Până la această dată a fost pribeag în Polonia. Tânăr înțelept și agreat de Skender, pașa de Silistra, care în 1616 a condus campania turcească în Moldova, a îndeapărtat pe polonii apărători ai urmașilor lui Ieremia Movilă; în 1617, Gavril Movilă conducea 15.000 de oșteni turci, care atacau Polonia⁸.

⁷ A.D. XENOPOL, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Al. ZUB (ed.), vol. III, , București, ⁴1988, p. 396.

⁸ A.D. XENOPOL, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, p. 396.

Acum ar urma, în cronologia Moveștilor, marele mitropolit Petru Movilă, dar întrucât întreaga lucrare de față îi este consacrată lui, vom trece mai departe cu istorisirea, și anume la fratele său mai tânăr Ioan Movilă.

Începând cu anul 1608, Ioan Movilă a trăit în condițiile posibile în Polonia ospitalieră. El semna frecvent în limba latină: „Joannes Mohila haereditarius Princeps Moldaviarum”. În luna mai 1621, în Transilvania, doamna Marghita Melania intervenea la castelanul Pechy pentru a se da o moșie fiilor ei.

Ioan Movilă avea în Ardeal sate dăruite de Gavril Bethlen. El urmărea să devină domnitor în Moldova. Era dorit să fie chezaș la Poartă pentru fratele său Moise Movilă Vodă. Se căsătorise cu Theodora, fata lui Ene Postelnicul. Fiica lor Ileana se va căsători în anul 1655 cu Miron Costin, ilustrul cronicar martir al Moldovei.

Se crede că în anul 1622 Ioan Movilă a îndeplinit o dorință scumpă a doamnei Marghita Melania și a dus la Mănăstirea Sucevița rămășițele sale pământești. În anul 1631 el a făcut o vizită frățească arhimandritului Petru Movilă, starețul vestitei Mănăstiri Pecerska din Kiev. Cu acest plăcut prilej, părintele arhimandrit a dăruit fratelui său Ioan Movilă „o mulțime de lucruri de valoare”⁹.

Sf. Petru Movilă a avut frate și pe Moise. Acesta a fost domnitor al Moldovei de două ori: 29 aprilie 1629 – după 5 decembrie 1631 și 25 ianuarie 1633 – înainte de 30 martie 1634. Până la această dată, a pribegit și el prin Polonia și prin Transilvania. Studiase în Polonia împreună cu Petru Movilă. Asemenea fratelui său Ioan, semna latinește: „Moises Mohila haereditarius Princeps Moldaviarum”. A primit sfaturi înțelepte de domnie de la fratele său de la Kiev, arhimandritul Petru Movilă¹⁰. De asemenea, Petru Movilă a avut și două

⁹ Ștefan MEȚEȘ, „Domni din Principatele române pribegi în Transilvania în veacul XVII”, în: *Gând românesc*, II (1934), pp. 44-56.

¹⁰ Neagoe POPA, *Memoriile lui Ioan Kemeny*, București, 1899, pp. 22-23.

surori, Ruxandra și Teodora, despre care nu avem astăzi multe date la îndemână¹¹.

Cu știrea mitropolitului Gheorghe Movilă, a fratelui Ieremia Movilă voievod, părinți de Hristos iubitori ai acestui prunc, cu evlavie l-au numit Petru, în numele dreptcredinciosului voievod Petru Rareș, străbunicul său. Pentru acest nume a insistat și bunica sa Maria, care, desigur, era de față și cunoștea strădaniile alor săi de a urca pe tronul voievodal al Moldovei. Speranțele, așteptările lor cu acest nou „Rareș” s-au împlinit când a ajuns mai mult decât voievod într-o țară pe care a iubit-o, Ucraina, patrie adoptivă, mare și pilduitor arhipăstor la Kiev, iar apoi Petru Movilă va fi trecut în rândul sfinților. A fost un „Rareș” care, de la un timp, l-a avut ca patron ocrotitor pe Sf. Apostol Petru, ucenicul Mântuitorului Iisus Hristos¹².

Așadar este sigur că numele lui (Petru Movilă) vine, potrivit acestui procedeu obișnuit în familiile creștine, de la străbunicul după bunică: Petru Rareș Voievod.

Împotriva adevărului verificabil, la 21 decembrie 1645, smeritul frate Teodosie Vasilievici Baevski, din ordinul basilienilor, pronunțând la Kiev un panegiric cu prilejul zilei de naștere a sfințitului mitropolit Petru Movilă, zi în care local se sărbătorea, pe lângă Sfânta Iuliana și Sfântul Temistocle, pomenirea Sfântului Petru, un alt ierarh din trecut, fost arhipăstor la Kiev și pe urmă la Moscova, face unele figuri de stil care probabil se potriveau cu viziunea sa de panege-rist. El spune că se cuvine a se aduce laudă mitropolitului Petru Movilă în „ziua onomastică a patronului său – Sf. Mitropolit Petru – (ierarhul cu același nume, anterior) care este modelul său însuși”. Arhimandritul Ghenadie Enăceanu, care studiase teologia la Kiev între anii 1861-1865, vorbind despre acest panegiric și despre autorul lui în anul 1882, când închină o lucrare specială arhipăstorului

¹¹ C.C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, vol. III, pp. 51-52.

¹² † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 64-65.

nostru de la Kiev, citează din opusculul lui Baevski: „În care zi s-a născut, în care a murit patronul său Petru”, adică fostul mitropolit kievean anterior. Apoi, arhimandritul Ghenadie Enăceanu comentează astfel afirmațiile lui Baevski: „Panegiristul, aflându-se sub influența ideilor de la Kiev, crede că Petru Movilă a primit numele de Petru în respectul Sf. Petru al Kievului”. Are dreptate arhimandritul Ghenadie Enăceanu! În anul 1596, când s-a născut Petru Movilă, Sfântul Petru, fost mitropolit al Kievului și apoi al Moscovei¹³, acest Sfânt Petru cu cinstire locală este introdus în calendarul Moscovei și numit „mitropolit al Moscovei și a toată Rusia, făcător de minuni – anul 1326”. În ziua de cinstire a Sfinților Iuliana și Temistocle, în 21 decembrie, se sărbătorea acest sfânt locat la Kiev și la Moscova¹⁴.

Petru Movilă s-a născut în Suceava, la 21 decembrie 1596, în preajma Crăciunului. Botezul s-a făcut după sărbători, cu festivitatea cuvenită unui fiu de portar hatman, frate cu vodă și cu mitropolitul locului. Naș de botez nu putea să fie vlădica Gheorghe Movilă, nu-l lăsa pravila monahală. Nici Ieremia Vodă, mereu antrenat cu problemele complexe ale țării. A putut să fie naș cineva din partea mamei; de pildă, marele logofăt Luca Stroici. A trecut iarna, primăvara și vara anului următor 1597. Pruncul Petru se găsea mai mult în leagăn, alintat de cântece murmurate de mama sa și de bunica Maria.

Liniștea de paradis de la Suceava s-a împrăștiat în anul 1600, copilul Petru neavând încă patru ani împliniți. Atunci întreaga familie a Moveștilor a trebuit să ia drumul pribegiei în Polonia vecină, din cauza înaintării fulgerătoare a lui Mihai Vodă Viteazul. În Cetatea Camenița au stat, ca ostatici, până în aprilie 1601. În vremea aceasta, în noiembrie 1600, tatăl său Simion Movilă a devenit domnitor al Țării Românești. Este de crezut că doamna Marghita Melania Movilă și copiii nu l-au însoțit pe Simion Vodă nici în timpul celei de-a doua domnii a acestuia în Muntenia (noiembrie 1601 – iulie

¹³ A se vedea: *Pravoslavnâi țerkovnâi Kalendar*, 1993.

¹⁴ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 65.

1602). Începând cu acest an și până în 1607, copilăria lui Petru Movilă a avut vânt mai favorabil pentru corabia vieții sale¹⁵.

Petru Movilă, înzestrat de Dumnezeu cu un spirit pătrunzător și, totodată, foarte activ, ni se prezintă, în toată viața sa, ca o icoană fidelă a unei familii pe cât de nobilă, pe atât de religioasă. De regulă, religiozitatea și, în special, Ortodoxia erau atunci temelia instrucțiunii în familiile nobile din secolele XVI-XVII de la noi. Istoricii au observat că Petru Movilă, datorită talanților cu care era înzestrat nativ, se prezintă în tot cursul vieții ca o persoană ce se ridică deasupra cerințelor unui om de rând. Din copilărie a fost desprins cu contemplația înaltă creștină și a avut toată viața bogate idealuri. Încă „din copilăria sa și-a văzut rudele lucrând pentru prosperitatea Ortodoxiei”¹⁶.

Oamenii care înconjurau pe copilul Petru Movilă în casa părinților săi erau de o evlavie deosebită și ei, cu viața lor, au lăsat o impresie adâncă asupra sufletului său, făcându-l să-i imite și să-și aducă aminte cu cea mai mare bucurie chiar la maturitate de virtuțile lor religioase. Se cunoaște cazul lui Ștefan, omul de serviciu din casa lor, care, după voia lui Dumnezeu, la timpul cuvenit, s-a călugărit la Sucevița¹⁷.

Petru Movilă a avut de imitat fapte religioase ce se datorează membrilor familiei lui, iar propaganda papală, care, la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, pune probleme grave Ortodoxiei, au făcut din Petru Movilă apărătorul zelos, „părintele Ortodoxiei moderne”¹⁸.

¹⁵ Pr. Nicolae M. POPESCU, „Petru Movilă”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXV (1947), 1-3, p. 14.

¹⁶ Pr. N.M. POPESCU, „Petru Movilă”, p. 14.

¹⁷ Arhim. Ghenadie ENĂCEANU, „Meșterul Manole și Petru Movilă. Din Istoria bisericească a românilor”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, VII (1883), pp. 136-137.

¹⁸ Arhim. G. ENĂCEANU, „Meșterul Manole și Petru Movilă...”, p. 139.

Ieremia și Simion Movilă au deprins pe fiii lor și, în special, pe Petru Movilă cu tot felul de înfăptuiri pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe pe care ei le-au avut drept norme pentru a-și putea orienta și organiza viața. În *Hrisovul* dat de Ieremia Movilă, la 12 mai 1606, Mănăstirii Secu se spune: „din copilăria noastră, după o dorință de Dumnezeu iubitoare și o dispozițiune a inimii, am ținut cu tot dinadinsul la întărirea, cinstirea și înfrumusețarea Sfintei Biserici”. Altă dată, tot Ieremia Movilă spunea că, „întărind și înfrumusețând Biserica, cineva întărește și își înfrumusețează sufletul său și ferice de bărbatul care nu cruță avuția cea trecătoare pentru oamenii lui Dumnezeu și sfințele mănăstiri”. Acestea și altele asemenea acestora au făcut din copilul, tânărul Petru Movilă, un bărbat „ce și-a iubit Biserica părinților săi cu înfocare”¹⁹.

Studiile

Petru Movilă a început să învețe întâi în casa părintească. Întrucât pribegia lui începe spre sfârșitul anului 1607, este sigur că această învățătură a început-o în Moldova, la Suceava. În epocă, învățământul elementar era religios, tradițional. Se începea prin învățarea mecanică a rugăciunii „Tatăl nostru”, a Crezului și a Catehismului. În locul abecedarelor întrebuințate, de regulă, mai târziu sau a bucoavelor, se foloseau cărțile de cult, dintre care ceasloavele, psaltirea sau cazaniile, textele hagiografice²⁰.

Se crede că Petru Movilă și-a început studiile la Suceava cu un dascăl trimis de Frăția ortodoxă din Lvov. Relațiile culturale moldovene cu Galiția erau mai vechi. Dar este posibil ca tânărul Petru Movilă să-și fi avut primii dascăli dintre moldoveni.

¹⁹ Arhim. G. ENĂCEANU, „Meșterul Manole și Petru Movilă...”, p. 140.

²⁰ Arhim. G. ENĂCEANU, „Meșterul Manole și Petru Movilă...”, pp. 136-136.

Cărturarii și dascălii nu lipseau în acea privilegiată epocă din istoria culturală a Moldovei. „Ritori” și „scolastici” (ca Lucaci, în perioada 1603-1607), Efrem de la Moldovița (episcop de Huși, în 1605), ierarhul învățat și artistul Anastasie Crimca de la Dragomirna (1600-1606), slujitor la biserica domnească din Suceava, alți cărturari cunoscători de învățături înalte și limbi străine erau nu numai obișnuși la curtea domnească, dar și dascălii copiilor lui vodă sau ai sfetnicilor lui²¹.

În cadrul învățământului din familie, precum și în școlile care existau în general nu erau, de regulă, manuale speciale. Și atunci se întrebuițau manuscrise sau cărți tipărite drept manuale, care se foloseau la copiat, fragmentar, exerciții pentru citit mai întâi, iar apoi ca literatură ziditoare de suflet. Dintre acestea, vom numi câteva pe care Petru Movilă, la Suceava, și, pe urmă, poate, și în Polonia, le-a putut avea la îndemână: *Catehismul românesc*, imprimat cu litere cirilice la Brașov, în anul 1544, de Filip Moldoveanu; *Povestirea pe scurt despre moldoveni sau Letopisețul de la Putna*; *Evanghelia cu învățatură*, tipărită de diaconul Coresi în 1581.

În același timp, la noi, ca și în Polonia, se învăța limba slavă veche. Pentru această limbă de cult și de cancelarie, Petru Movilă putea folosi în manuscris lucrări asemănătoare, premergătoare *Gramaticii* lui Meletie Smotrițki, apărută în Polonia.

Pentru învățarea limbii latine, Petru Movilă avea posibilitatea să se folosească de un exemplar din *Gramatica latină* a lui Thomas Gemmarius, tipărită la Sibiu, în 1529, sau o lucrare asemănătoare, ulterioară, în manuscris.

Pentru învățarea limbii grecești, Petru Movilă putea întrebuința o gramatică asemenea celei pe care tot un fiu de voievod român o avea în față, la timpul său, anume Pătrașcu, fiul lui Petru Cercel, pe care

²¹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 71-72.

notifica: *Gramatica smieritului* Pătrașcu, fiul domnitorului a toată *Mareavlahie Petru Cercel*²².

Și învățătura de carte în cadrul familiei, începută de Petru Movilă la Suceava, care prinsese contur, a fost temporar întreruptă în a doua jumătate a anului 1607. După moartea nefericită a tatălui său în ziua Sfintei Cruci, 14 septembrie, fratele său Mihail, urcat pe tronul de domnitor, a fost îndepărtat de oastea vărului său Constantin Movilă. Siliți de aceste vitrege împrejurări, cneaghina Marghita Melania Movilă, cu fiii săi Mihail, Gavril, Petru, Ioan și Moise, au plecat în părăsire în Țara Românească. Aici, pe neașteptate, Mihail a decedat în 27 ianuarie 1608 și a fost înmormântat în Biserica Mănăstirii Dealu de lângă Târgoviște.

Din Țara Românească, Marghita Melania, cu fiii săi, a trecut în Transilvania și, de aici, în primăvară, și-au continuat drumul în Polonia. Au găsit adăpost la Zolkwa, domeniul hatmanului Stanislav Zolkiewski. În 1608, tânărul Petru Movilă, orfan acum de tată, pe lângă îngrijirile de mamă din partea Marghitei Melania, s-a bucurat de tutela cancelarului Stanislav Zolkiewski, unul dintre bărbații cei mai distinși prin poziția sa în Regatul Poloniei, cel mai de caracter în conduita sa, soț și părinte exemplar. În cele religioase el ne este prezentat de către istorici ca un adevărat creștin cu simțul de dreptate și de onestitate. Bunul hatman era și voievod de Kiev, staroste de Bar.

În anul 1608, în Polonia, tânărul Petru Movilă și-a continuat studiile începute la Suceava tot cu un profesor al Frăției din Lvov. A fost produsul aceleiași spiritualități, sub a cărei influență s-au format și rudele sale, cronicarii moldoveni Grigore Ureche și, mai târziu, Miron Costin²³.

²² Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 495.

²³ D. RUSSO, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, vol. I, București, 1939, p. 527.

Astfel, la 7 august 1614, înțeleapta și binecredincioasa Marghita Melania scria Frăției Ortodoxe din Lvov, solicitând insistent să primească asigurări asupra Ortodoxiei învățăturilor preoților și profesorilor care instruiesc, care fac educația școlară fiilor săi, între care se găsea și tânărul Petru Movilă, acum în vârstă de 18 ani.

Avea mare dreptate să fie foarte vigilentă pentru că în Polonia dominau catolicii și, din 1595-1596, uniații, care, în fel și chip, făceau adevărate ravagii printre ortodocși. Schimbau, denaturau și textul cărților ortodoxe de cult²⁴.

După finalizarea studiilor, Petru Movilă își ia indigenatul de cetățean (echivalent astăzi cu naturalizarea, încetățenirea) polon în anul 1617 și, conform obiceiului polonilor ca tinerii nobili, după terminarea studiilor, să intre în casa vreunui magnat nobil pentru a învăța arta eroismului și manierele nobile, „să învețe și meșteșugul armelor, bunele purtări cavaleriești”, intră în casa lui Zolkievski, care-i oferise tutela încă de când venise în Polonia cu mama sa. Zolkievski era unul dintre bărbații distinși din regatul Poloniei, renumit atât prin arta sa eroică de bun comandant, cât și prin caracterul și conduita sa²⁵.

În calitate de copil de casă al nobilului Zolkievski, Petru Movilă ia parte la o luptă cu turcii. Are prilejul să-și însușească meșteșugul armelor, devine oștean de frunte, ofițer în armata polonă. După ce părăsește „toată grija cea lumească”, la Mănăstirea Pecerska, o parte din disciplina pe care o știa ca oștean o va aduce în oastea lui Hristos, între confrății din chinovie.

Este necesar să subliniem și un alt element deosebit de important pentru formarea intelectuală și spirituală a tânărului Petru Movilă. Departate de locurile în care-și petrecuseră copilăria și de care îi erau legate atâtea amintiri, evocarea țării și a neamului în cărțile străinilor,

²⁴ † NESTOR VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 75-76.

²⁵ P.P. PANAITESCU, *Contribuții la Istoria culturii românești*, București, 1971, pp. 285-287.

cinstea pe care aceștia o dădeau moldovenilor săi a influențat puternic sufletul a lui Petru Movilă²⁶.

Calea călugăriei

Petru Movilă nu mai era dispus să fie voievod nici la Iași, nici la București. Viața lui luase alt curs.

Dintr-o dată, spre sfârșitul anului 1621 sau în prima parte a anului 1622, Petru Movilă a părăsit lumea militară, unde avusese un loc privilegiat, a lăsat grijile lumii și, dând urmare unui îndemn liturgic din cadrul sfintei Liturghii – „toată grija cea lumească să o lepădăm” –, a plecat pentru a se așeza cu traiul liniștit la un modest domeniu, la Rubejovka, în apropierea Kievului. La 15 august 1622, pentru prima dată în viața lui, sorbea farmecul duhovnicesc de la hramul vestitei Lavre Pecerska din Kiev²⁷.

Un simț religios pe care-l moștenise de la bunicul său, marele logofăt Ioan Movilă, călugărit cu numele de Ioanichie, influențat și de rasa unchiului său, mitropolitul Gheorghe Movilă, având importanță și „pierderea speranței de a mai sui treptele scaunului domnesc; toate acestea i-au schimbat gândurile și sentimentele. Desigur, acestor factori și împrejurări li se datorește faptul că fiul de domn moldovean se simte din ce în ce mai atras către viața de liniștită, cucernicie și viețuire în Domnul”²⁸.

Petru Movilă a pornit pe calea cea strâmtă și a mers pe ea cu ajutorul lui Dumnezeu până când și-a dat obștescul sfârșit, la 22 decembrie 1646. Din faptele sale, din credința și nădejdea sa se vede că a avut din plin vocație pentru viața monahală, pentru viața sacerdotală. A

²⁶ Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, pp. 258-259.

²⁷ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 94.

²⁸ N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, p. 163.

avut o anumită dispoziție sufletească pentru viața monahală, pentru sacerdoțiu. Vocația se exterioriza printr-o anumită înclinație, aspirație, atracție spre cele sfinte, spre invocarea frecventă a Sf. Ioan cel Nou. Se simțea atras de persoanele bisericești, de unii creștini cu viața îmbunătățită, pe care îi respecta cu evlavie, cum a fost monahul Atanasie de la Sucevița, marele logofăt cel mult smerit Luca Stroici și alții²⁹.

În toamna anului de grație 1627, Petru Movilă, pe la vârsta de 30 de ani, după o perioadă de sihăstrie autoimpusă la domeniul Rubejovca de lângă Kiev, unde ridicase și o bisericuță cu hramul „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava”, a făcut pasul hotărâtor în viața sa. A intrat în viața monahală la Mănăstirea Pecerska din Kiev, depunând jurământ de păstrare a sfaturilor evanghelice: votul ascultării necondiționate, votul sărăciei de bună-voie și votul fecioriei sau al castității³⁰.

Chiar fiind la Rubejovka, frecvența Mănăstirea Lavrei Pecerska și devenise deja ucenic al marelui mitropolit Iov Borețki al Kievului. Îi era ca un adevărat profesor în problemele duhovnicești. Era discipol întru noviciatul monahal și al starețului Pecerskăi de până atunci Zaharia Copânstenski (la 21 martie 1627 trecut la cele veșnice). Prin participarea sa regulată la festivitățile bisericești ale hramurilor de la Sântămărie de la Pecerska și în urma convorbirilor cu părinții duhovnicești din mănăstire în timpul celor cinci ani scurși până atunci, el era considerat ca făcând parte cu adevărat din obștea Pecerskăi și a fost ales stareț al acestui vestit așezământ monahal din Kiev, frecventat și de pelerini moldoveni până atunci și în continuare (după această dată mai ales). Piosul Petru Movilă a mers la hramul Pecerskăi din 1627 și nu s-a mai întors să viețuiască mai departe la Rubejovka, locul meditațiilor sale de ani de zile³¹.

²⁹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 100.

³⁰ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 141.

³¹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 141.

La 6 septembrie 1627 a fost ales arhimandrit egumen al Lavrei Pecerska. Regele Poloniei Sigismund a confirmat această alegere la 29 noiembrie 1627. A avut și confirmarea bisericească de la Constantinopol, Pecerska fiind stavropighie a Patriarhiei ecumenice.

În luna decembrie 1627 s-a călugărit, păstrându-și și în viața monahală numele de Petru – așa cum făcuse la timpul său mitropolitul Gheorghe Movilă al Moldovei la călugărie, păstrându-și numele de botez. A fost hirotonit ierodiacon, ieromonah și, în cele din urmă, pentru a fi stareț al mănăstirii, a fost hirotesit arhimandrit. Din partea Patriarhiei din Constantinopol a primit titlul de exarh.

S-a produs spre folosul monahismului chivean și al Bisericii Ortodoxe din Ucraina „marea schimbare în cariera lui Petru Movilă din nobil în monah, din apărător cu arma al creștinismului, în luptător spiritual al Ortodoxiei”³².

Activitatea duhovnicească și culturală a Sf. Petru Movilă

Egumen la Lavra Pecerska

Pentru a înțelege mai bine activitatea desfășurată de Petru Movilă ca egumen al Mănăstirii Pecerska și apoi ca mitropolit al Kievului, trebuie să cunoaștem situația politică, socială, culturală și bisericească a Ucrainei în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

În anul 1569 s-a încheiat așa-numita „Uniune de la Lublin”, prin care Polonia se unea cu Lituania (Reczospolita Polska). Întinsele teritorii de la Marea Baltică până la Marea Neagră, care formau până atunci marele cnezat al Lituaniei (cu orașele Poloțk, Vilno,

³² † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 141.

Grodno, Brest, Jitomir, Kiev, Pereiaslav), au fost alipite acum regatului Poloniei, unul dintre cele mai puternice state din Europa medievală³³.

Aceste teritorii erau locuite aproape în întregime de ruși albi (bieloruși) și ucraineni ortodocși. Era firesc ca regatul polon catolic să urmărească întărirea catolicismului în aceste părți, mai ales că, în Galiția, Ortodoxia era destul de puternică, fiind patronată de câțiva nobili ortodocși (în 1539 se înființase Episcopia ortodoxă de la Lvov, ca o continuatoare a celei din Halici, apoi altele). Credincioșii bieloruși, ucraineni și ruteni din regatul Poloniei erau grupați în jurul Bisericii asemenea românilor din Transilvania. În marile orașe – Vilna, Luțk, Liov (Lvov), Kiev – acești credincioși ortodocși au pus bazele unor „frății” („bratstva”) pentru apărarea Ortodoxiei și pentru promovarea culturii slavone tradiționale.

Propaganda iezuită catolică împotriva Ortodoxiei era însă în plină desfășurare, fiind încurajată intens de regele Sigismund al III-lea al Poloniei. Prin uneltirile iezuiților, o bună parte din episcopii și preoții ortodocși din aceste părți au fost siliți să îmbrățișeze unirea cu Roma. Este cunoscută unirea realizată în cadrul Sinodului de la Brest-Litovsk, în 16-20 octombrie 1596, denunțată abia după 350 de ani, în 1946. La scurt timp după săvârșirea acestui act, au trecut la uniație numeroși episcopi, care au devenit apoi dușmani ai Ortodoxiei (între ei și învățatul arhiepiscop de Poloțk Meletie Smotrițki, autorul unui *Catehism* catolic), precum și mulți nobili care urmăreau să facă parte și pe viitor din dieta – seimul – Poloniei³⁴. A fost demarat un proces de dărâmare, închidere sau vindere a bisericilor ortodoxe celor de alte confesiuni, de la care ortodocșii trebuiau să le închirieze. De asemenea, averile bisericilor ortodoxe au fost confiscate, iar credincioșii lipsiți de drepturi și siliți să îmbrățișeze uniația. Cele mai multe biserici din Kiev – inclusiv catedrala mitropoliei

³³ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 32.

³⁴ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 33.

– au ajuns în mâna iezuiților. S-au înființat mai multe colegii iezu-
ite în diferite orașe (Camenia, Vilna, Bar etc.), prin intermediul
căror se urmărea polonizarea – și, implicit, catolicizarea – nobili-
mii lituaniene, bieloruse, și ucrainene, până atunci, în mare parte,
ortodoxă. Cu toate aceste asupriri, poporul dreptcredincios a rămas
statornic în vechea credință și, atunci când nevoia a impus-o, caza-
cii zaporojeni s-au ridicat cu sabia în mână pentru apărarea credin-
ței pravoslavnice.

Abia prin 1620-1621, patriarhul Teofan al Ierusalimului – în drum
de la Moscova spre eparhia sa – a izbutit să restabilească ierarhia orto-
doxă în regatul polon, hirotonind șase episcopi ortodocși, precum și
un nou mitropolit al Kievului, Iov Borețki, în locul celor care pri-
miseră unirea cu Roma³⁵.

În astfel de împrejurări vitrege a ajuns Petru Movilă, la vârsta de 31
de ani, arhimandrit și egumen al Mănăstirii Lavra Pecerska din Kiev.
Trebuie precizat că, datorită dârzeniei arhimandritului Nichifor Tur
(1593-1599), Lavra Pecerska a rămas în stăpânirea ortodocșilor, în
ciuda încercărilor mitropolitului Mihail Ragoza, care a aderat, în
Sinodul de la Brest-Litovsk, la uniți, de a o trece în stăpânirea ace-
tora. Lupta pentru Ortodoxie a fost continuată de urmașul lui
Nichifor, egumenul Elisei Pletenețki (1599-1624), care a înființat
în mănăstire o tipografie, de sub teascurile căreia a ieșit un număr
însemnat de cărți de slujbă și de apărare a Ortodoxiei. În acest scop,
a strâns în jurul său o seamă de oameni învățați și pricepuți în pro-
bleme de tipar: Zaharia Kopîstenski, Lavrentie Zizanie Tuskanovski,
predicatorul Iosif Kirilovici, Pamvo și Ștefan Berînda (de origine
românească, poate Berindei), Timotei Verbițki, care a lucrat mai
târziu în tipografia lui Matei Basarab din Câmpulung, originar,
poate, din Verbița Doljului, și alții. Tot arhimandritul Elisei a înfi-
ințat o școală în mănăstire și a pus bazele unei „frății ortodoxe” la
Kiev. Această rodnică activitate a fost continuată de arhimandritul

³⁵ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 33.

Zaharia Kopîstenski, deși a stat în fruntea Lavrei numai trei ani (1624-1627).

Primind această bogată moștenire de la înaintașii săi, Petru Movilă a izbutit să ridice activitatea bisericească și culturală a Mănăstirii Pecerska la un prestigiu necunoscut până atunci. În timpul celor cinci ani de activitate ca egumen, el a dovedit a fi o personalitate excepțională, cerută de situația critică în care se găsea Ortodoxia din regatul polon. Între altele, s-a ocupat de restaurarea și înfrumusețarea mănăstirii și a peșterilor în care se aflau moaște de sfinți, cât și de întocmirea vieții acelorora. A continuat activitatea tipografică a predecesorilor lui, publicând aproximativ 15 cărți de slujbă și de învățătură în limba slavonă³⁶.

În anul 1631 a pus bazele unui colegiu, întâi în Lavră, mutat apoi la Mănăstirea Bratska, din care s-a dezvoltat vestita academie duhovnicească de la Kiev. Nevoia unei asemenea școli se resimțea acut mai mult ca oricând pentru ca, pe de o parte, ortodocșii să nu mai fie nevoiți să frecventeze școlile iezuiților, iar pe de altă parte, ca să poată ridica nivelul cultural al clerului său și, în felul acesta, să poată apăra cu temei adevărurile de credință ortodoxă. În curând (1633) colegiul a devenit o instituție de învățământ superior, o academie.

În anul 1632 a avut loc alegerea noului rege al Poloniei. Cu acest prilej, arhimandritul Petru Movilă a strâns în jurul său mai mulți nobili poloni, izbutind să impună alegerea ca rege a lui Wladislav al IV-lea (1632-1648). În felul acesta, noul rege s-a văzut silit să recunoască unele dintre vechile drepturi și libertăți ale ortodocșilor din regatul său prin așa-numitele „articole de împăcare” („Articula de pacificatione” sau „Pacta conventa”) dintre ortodocși și uniți, semnate de Wladislav la 1 noiembrie 1632, cu câteva zile înainte de încoronarea sa. Printre altele, au fost câștigate: libertatea de cult a

³⁶ P. NEGRESCU, „Mitropolitul Petru Movilă înfățișat în noua literatură teologică rusă”, în: *Ortodoxia*, IV (1952), 1, p. 145.

Ortodoxiei în regatul polon, recunoașterea legală a Mitropoliei ortodoxe a Kievului, cu episcopii sufragane³⁷.

Mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia

La 2 martie 1631 a trecut la cele veșnice mitropolitul Iov Boretțki al Kievului, fiind ales în locul său episcopul Isaia Kopinski de Przemysl. Nefiind recunoscut de autoritățile de stat polone, nici de ierarhii hirotoniți de Teofan al Ierusalimului, s-au făcut noi alegeri de episcopi. În scaunul de „arhiepiscop și mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia” (Rusia mică) a fost ales arhimandritul Petru Movilă. Fundamentele pentru alegerea sa în această demnitate au fost atât originea sa voievodală și relațiile pe care le avea cu oamenii politici ai vremii, cât, mai ales, pregătirea sa cărturărească și marile biruințe ale Ortodoxiei din regatul polon, dobândite prin vrednicia sa. Alegerea ca mitropolit a fost întărită de regele Wladislaw IV în 12 martie 1633 și recunoscută de patriarhul ecumenic Chiril Lucaris. La 28 aprilie 1633 a fost hirotonit într-un arhieru de către un sobor de ierarhi, „în frunte cu episcopul Ieremia Tissarovski, în Catedrala cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» (Uspenia) din Lvov, la zidirea căreia contribuiseră tatăl și unchiul său, domnitorii Simion și Ieremia Movilă (era numită și «Volosskaia țerkov»)). Abia la începutul lunii iulie 1633 și-a făcut intrarea în Kiev”³⁸.

Rodnica activitate începută de Petru Movilă ca egumen al Lavrei Pecerska a fost continuată, cu și mai multă însuflețire, după înscăunarea sa ca mitropolit al Bisericii Ortodoxe Ucraino-Ruse din Polonia. Pe tărâm gospodăresc se remarcă refacerea și înfrumusețarea unor biserici și mănăstiri din Kiev. Astfel, a luat măsuri pentru restaurarea Catedralei Mitropolitane „Sfânta Sofia” (lucrările au

³⁷ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 34.

³⁸ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 35.

durat aproximativ zece ani) și a mănăstirilor dependente de ea. De asemenea, a fost înnoită biserica principală a Mănăstirii Pecerska, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” (Uspenia), a fost restaurată din temelie Biserica „Spasa”, ctitorită, după tradiție, de marele cneaz Vladimir, a fost „dezgropată” Biserica Desiatina, ctitoria aceluiași cneaz, lăsată în ruină câteva veacuri (aceasta a fost terminată numai după moartea sa, din banii lăsați de el prin testament). În afară de acestea, a ridicat câteva spitale și aziluri, a pus bazele unor noi frății ortodoxe.

Pentru întărirea disciplinei și a vieții religios-morale a clerului său, mitropolitul Petru a instituit vicari (unul pentru Ucraina, altul pentru Bielorusia-Lituania), precum și protopopi, cu misiunea de a cerceta și îndruma pe preoți (înșiși protopopii erau controlați de oamenii săi de încredere, recrutați dintre călugării cu învățătură). El însuși cerceta adeseori pe episcopii săi sufragani³⁹.

În chip deosebit trebuie subliniată activitatea culturală a mitropolitului Petru Movilă. De pildă, a purtat o grijă permanentă școlii sale din Kiev, devenită academie, cu predare în limba latină, cu o programă de studii identică cu cea a universităților vremii, cu un personal didactic temeinic pregătit și cu o bibliotecă bogată. Rectorul și profesorii, numiți de mitropolitul Kievului, erau recrutați dintre monahii cărturari – membri ai frățiilor ortodoxe – sau dintre tinerii trimiși la studii de Petru Movilă (Isaia Kozlovski, Sofronie Pociatki, Silvestru Kosov – urmașul lui Petru în scaunul mitropolitan –, Inochentie Ghizel și alții). Programa de studii era foarte bogată, punându-se accentul pe disciplinele umaniste: gramatica, poetica, sintaxa, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia, muzica, filozofia, teologia etc. Academia movileană din Kiev este considerată cea mai veche instituție de învățământ universitar la slavii ortodocși. Ea a răspândit multă lumină nu numai în comunitățile bisericești ucrainene, ci în întreaga Ortodoxie (au studiat

³⁹ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 35.

acolo și mulți români, mai ales în secolul al XIX-lea), exercitând o influență binefăcătoare asupra dezvoltării învățământului superior din alte țări ortodoxe. De exemplu, după modelul ei s-a organizat o școală superioară sau o academie la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași de către domnitorul Vasile Lupu, în 1640, alta la Mănăstirea „Sfântul Andrei” din Moscova, de către un sfetnic al țarului Alexei Mihailovici (devenită academie slavo-greco-latină), amândouă cu profesori trimiși de la Kiev. În același timp, s-a îngrijit și de buna funcționare a celorlalte școli ortodoxe din cuprinsul eparhiei sale (Viniția, Luțk etc.). Prin aceste școli, mitropolitul urmărea să formeze un cler cult, care să facă fața atacurilor uniaste și iezuite⁴⁰.

Este de-a dreptul impresionantă activitatea tipografică desfășurată în timpul păstoririi sale. Pe lângă tipografia din Lavra Pecerska, mitropolitul Petru a pus sub supravegherea sa directă și tipografiile din Lvov și Vilna, pentru a asigura unitatea de lucru, dar mai ales pentru ca lucrările care ieșeau de sub teascurile lor să nu cuprindă abateri de la învățătura ortodoxă. Se cunosc aproximativ 50 de tipărituri îngrijite de Petru Movilă în timp ce era egumen la Pecerska și apoi mitropolit, unele lucrute de el însuși, altele de ucenici sau colaboratori de-ai săi (la multe semna prefețele).

A tipărit trei categorii de cărți: de slujbă, de evlavie sau de zidire sufletească și de apărare a Ortodoxiei. Vom arăta aici numai câteva dintre ele. Dintre cărțile de slujbă, semnalăm: *Liturghierul* (Pecerska – 1629, 1638 și 1639, Lvov – 1636), *Evanghelierul* (Lvov – 1636, Pecerska – 1644), *Apostolul* (Lvov – 1638), *Psaltirea* (Pecerska – 1629, 1640 și 1644, Moghilev – 1637), *Octoiubul* (Lvov – 1630, 1639 și 1640), *Triodul* (Pecerska – 1627, 1631, 1640, Lvov – 1642), *Triodul înflorat* (Pecerska – 1631), *Antologhionul* (Pecerska – 1636, Lvov – 1638) etc⁴¹.

⁴⁰ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 36.

⁴¹ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, pp. 36-37.

Cea mai însemnată carte de slujbă a lui Petru Movilă a fost însă *Evhologhionul* sau *Molitoslovul (Trebnicul)* – cu peste 1500 pagini și 126 de slujbe – tipărit în Lavra Pecerska (1646). În cărțile liturgice tipărite până atunci pentru ucrainenii se strecuraseră felurite greșeli – mai ales nuanțe și forme catolice, luate din cărțile tipărite de uniți la Roma sau la Lvov –, care au dus la stricarea multor rânduieli de cult ortodoxe. Pentru ca să înlăture răul, mitropolitul Petru a colanționat felurite ediții grecești, paleoslave, velico-ruse și chiar catolice, în vederea restabilirii textului original⁴².

Dintre cărțile de învățătură sau de zidire sufletească, amintim: *Capitolele parenetice ale diaconului Agapet* (secolul al VI-lea) și *Așezămintele ascetice ale lui Dorotei* (secolul al VI-lea, 1628), *Omiliile Sf. Macarie Egipteanul* (1632), *Patericul sfinților care au strălucit în Pecerska* (1634), *Istoria lui Varlaam și Ioasaf* (1637), *Minunile peșterilor Kievului* (1638), toate tipărite la Kiev. Tot în grupa acestor cărți poate fi așezată și *Evanghelia învățătoare* sau *Cazania* tradusă – din grecește – și tipărită la Kiev în 1637. Probabil anumite părți din conținutul ei au fost traduse în limba română de ieromonahul Silvestru în *Cazania* de la Govora-Dealul din 1642-1644. A tipărit, de asemenea, o lucrare canonic-juridică, *Nomocanonul*, în anul 1629.

Principala sa lucrare de polemică religioasă împotriva catolicilor este intitulată *Lithos* sau *Piatra aruncată din praștia adevărului* (Kiev, 1644). Această lucrare a fost alcătuită ca răspuns la învinuirile aduse Bisericii Ortodoxe și slujitorilor ei de renegatul Casian Sakovici (în lucrarea *Scurtă privire asupra rătăcirilor, ereziilor și a superstițiilor Bisericii Ortodoxe Greco-Ruse*, două ediții: Cracovia, 1641 și 1642). Lucrarea a apărut în limba polonă, pentru ca să poată lua cunoștință de cuprinsul ei cercuri cât mai largi de teologi și învățați catolici. Pe lângă respingerea învinuirilor și calomniilor la adresa Bisericii Ortodoxe, lucrarea combate și două dintre marile

⁴² Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, pp. 36-37.

puncte deosebitoare dintre ortodocși și catolici: *Filioque* și primatul papal. Lucrarea era o adevărată apologie a Bisericii pravoslavnice din Ucraina și Bielorusia, dar și o însemnată lucrare polemică împotriva atacurilor iezuite și uniute. Expunerea avea însă un caracter irenic și obiectiv. Era folosit un material bogat, cules din hotărârile sinoadelor ecumenice și locale, operele Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești din Răsărit și Apus, viețile sfinților, operele istorice sau teologice contemporane, fapte trăite de autor etc.⁴³.

În privința autorului, mulți cercetători consideră că Petru Movilă n-a putut alcătui singur un răspuns la cartea lui Casian Sakovici, dat fiind materialul imens pe care-l cuprinde *Lithosul* (aproape 900 de pagini). Fără îndoială că la alcătuirea ei au lucrat mai mulți teologi kieveni, sub directa îndrumare a mitropolitului, care a făcut numai redactarea generală a cărții [de fapt, nici n-a apărut sub numele său, ci autorul era numit „cucernicul păstor” (εὐσέβιος ποιμήν)]. Mitropolitul Petru intenționa să tipărească și viețile sfinților ortodocși (și-a procurat chiar textul grecesc al operelor hagiografice ale lui Simion Metafrast), precum și o nouă ediție, îndreptată, a Bibliei în limba slavă⁴⁴.

Mărturisirea Ortodoxă și Sinodul de la Iași din 1642

Cea mai însemnată dintre cărțile lui Petru Movilă este, fără îndoială, *Mărturisirea Ortodoxă (Pravoslavnica Mărturisire)*. Nevoia unei cărți de învățătură pentru întreaga Ortodoxie se simțea atunci mai mult ca oricând, ținând seama de acțiunea prozelitistă protestantă și catolico-uniată din țările ortodoxe, fără să mai vorbim de faptul că alte confesiuni creștine aveau astfel de cărți. Pe lângă acestea, nu trebuie trecut cu vederea faptul că nu cu mult înainte apăruse o mărturisire de credință calvinizantă (ediția latină – Geneva, 1629;

⁴³ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 38.

⁴⁴ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 38.

ediția greacă – Geneva, 1633) pusă sub numele patriarhului ecumenic de atunci (Chiril Lucaris), care era bine cunoscut în Ucraina și Bielorusia, fiind șase ani profesor la Academia din Ostrog. Întrucât Chiril Lucaris nu a dezmințit calitatea de autor care i se atribuia, un sinod întrunit la Constantinopol în 1638, sub președenția lui Chiril Contaris, urmașul său în scaun, a condamnat atât opera, cât și persoana lui Chiril Lucaris. Acestea au fost motivele care l-au determinat pe mitropolitul Petru Movilă să alcătuiască o nouă carte de doctrină și de morală creștină care să ferească pe credincioșii săi de catehismele altor confesiuni⁴⁵.

În septembrie 1640 a convocat un Sinod la Kiev, la care au luat parte delegați ai episcopilor de Lvov, Przemysl, Mstislav și Luțk, ai fraților și mănăstirilor ortodoxe din Bielorusia și Ucraina, în scopul cercetării unei mărturisiri de credință întocmită de mitropolit în limba latină, cu titlul *Expositio Fidei Ecclesiae Russiae Minoris*. Lucrările sinodului s-au desfășurat între 8-18 septembrie 1640, sub conducerea mitropolitului, în Catedrala „Sfânta Sofia” din Kiev. Mărturisirea era împărțită după cele trei virtuți teologice – credința, nădejdea și dragostea –, cuprinzând 261 de întrebări și tot atâtea răspunsuri. Partea I tâlcuia Simbolul credinței, în partea a doua se vorbea despre nădejde, explicându-se rugăciunea „Tatăl Nostru” și Fericitările, iar partea a treia cuprindea învățătura despre dragostea față de Dumnezeu și de aproapele. Întreaga lucrare se întemeia pe învățătura Sfintei Scripturi, a Sfinților Părinți și pe canoanele Bisericii⁴⁶.

În urma cuvântării mitropolitului și a lămuririlor date de învățații teologi Ignatie Oxenovici Starușici și Isaia Trofimovici Kozlovski, membrii sinodului au cercetat, rând pe rând, toate articolele *Mărturisirii*. Nu au fost însă de acord cu două puncte ale ei, fapt pentru care au hotărât să ceară părerea patriarhului ecumenic din

⁴⁵ I. PETRUȚĂ, „Sinodul de la Iași și Mărturisirea Ortodoxă”, în: *Biserica Bănățeană*, III (1941), 9, p. 434.

⁴⁶ I. PETRUȚĂ, „Sinodul de la Iași și Mărturisirea Ortodoxă”, p. 434.

Constantinopol. Acesta a primit propunerea, ajungându-se la înțelegerea de a convoca un nou sinod, cu participarea delegaților mai multor Biserici Ortodoxe, care să cerceteze din nou *Mărturisirea* mitropolitului din Kiev. Și pentru că proiectatul sinod nu se putea întruni nici la Constantinopol, unde stăpâneau turcii, nici la Kiev, aflat sub stăpânirea polonilor catolici, Petru Movilă s-a gândit să fie convocat la Iași, în Moldova, țară ortodoxă și locul său de obârșie, unde domnea Vasile Lupu, cunoscut sprijinitor al bisericilor ortodoxe de pretutindeni. Patriarhul ecumenic Partenie I (1639-1644) și-a dat încuviințarea ca sinodul să se țină la Iași, trimițându-și doi delegați: pe Porfirie, fostul mitropolit al Niceei, și pe ieromonahul Meletie Syrigos (Sirigul), dascăl și predicator al Bisericii celei mari din Constantinopol, cel mai învățat teolog grec din secolul al XVII-lea (1586-1664) – era originar din Creta, învățase la Venetia și Padova, a călătorit de mai multe ori în Moldova⁴⁷.

Mitropolitul Petru Movilă a trimis trei delegați din Kiev: Isaia Trofimovici Kozlovski, egumenul Mănăstirii „Sfântul Nicolae”, primul rector al academiei movilene, Iosif Cononovici Gorbațki, rectorul în funcție al academiei și egumen al Mănăstirii Bogoiavlenska (mai târziu episcop de Mstislav), și Ignatie Oxenovici Starușici, fost rector al academiei, iar acum predicator al Catedralei „Sfânta Sofia”. Din partea Bisericii din Moldova au participat mitropolitul Varlaam și episcopii săi sufragani: Evloghie al Romanului, Anastasie al Rădăuților și Gheorghe al Hușilor, precum și ieromonahul Sofronie Pociatki, egumenul Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”, și rectorul academiei înființate aici de Vasile Lupu, precum și alți egumeni de mănăstiri⁴⁸.

⁴⁷ Emilian VASILESCU, „Petru Movilă, apărător al Ortodoxiei”, în: *Gândirea*, XX (1941), 10, p. 563.

⁴⁸ Arhim. Teofil IONESCU, „Sinodul de la Iași din anul 1642”, în: *Vestitorul*, III (1942), p. 3.

Pe lângă Vasile Lupu, care, asemenea împăraților bizantini de odinioară, a prezidat sinodul, la lucrări au asistat și marii boieri din divan, printre care se numărau pe atunci Grigore Ureche vornicul, Eustratie logofătul și alții. Din Țara Românească n-a participat nimeni, din pricina raporturilor neprietenești dintre Matei Basarab și Vasile Lupu. În orice caz, trebuie reținut faptul că acum s-au întâlnit într-un sinod, pentru prima dată în istoria Bisericii, reprezentanții celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei: greacă, slavă și română⁴⁹.

Lucrările sinodului s-au deschis în ziua de 15 septembrie 1642, în trapeza Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași, și au durat până la 27 octombrie 1642, deci 43 de zile. Știri asupra desfășurării sale avem din însemnările lui Meletie Sirigul, precum și dintr-o scrisoare în limba italiană a medicului olandez (după unii, danez) Scogardi, aflat la curtea lui Vasile Lupu. Credem că discuțiile s-au purtat în limba latină, pe care o cunoșteau mulți dintre participanți, dar și în limba slavonă, pe care o cunoșteau delegații din Kiev și din Moldova⁵⁰.

La începutul lucrărilor, Meletie Sirigul a stăruit ca sinodul să ia în discuție și hotărârea de anatematizare în 18 puncte a Mărturisirii pusă sub numele lui Chiril Lucaris, luată în sinodul patriarhal din Constantinopol în mai 1642 (însuși Meletie a scris o *Întâmpinare* – „Αντίρρησις” la acea *Mărturisire*). Membrii ucraineni și moldoveni ai sinodului, precum și domnitorul Vasile Lupu n-au fost de acord cu propunerea lui Meletie, considerând că acea *Mărturisire* nu este opera lui Chiril, ci a fost pusă numai sub numele său⁵¹.

S-a trecut apoi la cercetarea amănunțită a celor 261 de întrebări și răspunsuri din cartea alcătuită de Petru Movilă. Pe măsura discuțării ei, ieromonahul Meletie Sirigul o traducea din limba latină în

⁴⁹ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 40.

⁵⁰ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 40.

⁵¹ † Melchisedec ȘTEFĂNESCU, „Biserica Ortodoxă în luptă cu protestantismul”, în: *Analele Academiei Române*, t. XII, Lito-tipografia Carol Göbl, București, 1893, p. 31.

limba greacă. Discuții mai aprinse au fost numai asupra celor două puncte cu care nu au fost de acord nici membrii Sinodului de la Kiev, care a avut loc în septembrie 1640. Petru Movilă scrisese că, pe lângă Rai și Iad, mai este un loc curățitor, purgatoriul, și că prefacerea darurilor la Sfânta Liturghie în Trupul și Sângele Domnului ar avea loc la rostirea cuvintelor: „Luați, mâncați” și „Beți dintru acesta toți”. Se vedea, deci, în abordarea sa o influență catolică. Cei prezenți – și îndeosebi Meletie Sirigul – au apărut vechile adevăruri ortodoxe, arătând că nu există purgatoriu și că prefacerea darurilor are loc în timpul rugăciunii de chemare sau de invocare a Sfântului Duh (epicleza) rostită de preotul slujitor⁵².

La 27 octombrie s-au încheiat lucrările sinodului, iar la 30 octombrie, *Mărturisirea* – îndreptată și tradusă în limba greacă – a fost trimisă Sinodului patriarhal din Constantinopol. La 20 decembrie 1642, delegații greci tipăreau la Iași o scrisoare de mulțumire, în limba greacă, adresată domnitorului moldovean care găzduise sinodul. Pe lângă scrisoare, mai era tipărită și hotărârea de anatematizare a *Mărturisirii pseudo-lucariene*, luată de sinodul patriarhal, pe care Sinodul de la Iași n-o primise.

În martie 1643, Sinodul patriarhal din Constantinopol, prezidat de patriarhul ecumenic Partenie I, a aprobat ca traducerea în limba greacă a lucrării lui Petru Movilă să devină *Mărturisirea Ortodoxă a Bisericii sobornicești și apostolești a Răsăritului* (*Ἐκδήλωση ὁμολογίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*). Această hotărâre a fost semnată – în anii următori – și de ceilalți patriarhi răsăriteni: Ioanichie al Alexandriei, Macarie al Antiohiei și Paisie al Ierusalimului. Astfel, lucrarea învățatului mitropolit de neam român a primit aprobarea întregii Ortodoxii, devenind – după Simbolul credinței și *Dogmatica* Sf. Ioan Damaschin – a treia mărturisire de credință a Bisericii Ortodoxe. În felul acesta, am adus și

⁵² Pr. Constantin CORNIȚESCU, „Sfintele Taine în *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă”, în: *Studii Teologice*, XXXII (1980), 7-10, pp. 714-715.

noi, românii, o contribuție de seamă la tezaurul de credință și de învățatură al întregii Ortodoxii⁵³.

Cartea lui Petru Movilă nu a putut vedea lumina tiparului în timpul vieții sale, ci abia în 1667, când s-a tipărit prima ediție în limba greacă la Amsterdam (prefața era semnată de Nectarie al Ierusalimului, cu data 1662), prin grija lui Pannayotis Nikussios, marele dragoman al Porții otomane. Acesta a trimis, în 1672, regelui Ludovic XIV al Franței unul dintre manuscrisele originale ale *Mărturisirii* (grec-latin), păstrat până astăzi în Biblioteca Națională din Paris (*Parisinus Graecus 1265*) – textul grec al acestuia fiind tipărit abia în 1943 de părintele profesor Nicolae M. Popescu⁵⁴.

Petru Movilă a izbutit să tipărească în cursul vieții sale doar o formă prescurtată a *Mărturisirii*, operă intitulată *Scurtă adunare a învățăturii despre articolele de credință ale Bisericii Ortodoxe*. Lucrarea a fost publicată în limba polonă, apoi în limba slavă-ucraineană, în tipografia Lavrei Pecerska, în anul 1645. După 1667, *Mărturisirea* lui Petru Movilă, considerată cartea simbolică sau de doctrină a întregii Ortodoxii, a fost tradusă în mai multe limbi și tipărită în numeroase ediții. Se cunosc, de pildă, 18 ediții grecești, începând cu cea din 1667 (una la Snagov, în 1699, tipograf fiind Antim Ivireanul), apoi traduceri slavo-ruse (începând cu ediția de la Moscova, din 1696), traduceri și editări în limbile rusă (1833), olandeză (1722), germană (1727), engleză (1762), slavo-sârbă (1764, 1777), maghiară (1791), bulgară (1888). În limba română a fost tradusă și tipărită pentru prima oară la Buzău, în 1691, prin osârdia logofătului Radu Greceanu, ajutat de fratele său Șerban și de Constantin Cantacuzino stolnicul (era prima carte apărută în noua tipografie „domnească” din Buzău). A ajuns, până acum, la 18 ediții românești, unele traduse din nou, altele numai îndreptate (București, 1745, 1827 etc.;

⁵³ N.M. POPESCU, „Petru Movilă”, p. 360.

⁵⁴ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 41.

Neamț, 1844, tradusă de Filaret Scriban din rusește și retipărită de mai multe ori)⁵⁵.

Cartea lui Petru Movilă a fost cercetată și apreciată de numeroși teologi din toate timpurile și de toate confesiunile. Mult timp a fost folosită ca manual în școlile teologice ortodoxe din Rusia, din țările române sau din alte părți. De aceea, pe bună dreptate, marele istoric și dogmatist rus Macarie Bulgakov (secolul al XIX-lea) îl socotea pe Petru Movilă drept părintele teologiei ortodoxe moderne⁵⁶.

În afară de faptul că *Mărturisirea Ortodoxă* a fost aprobată de un Sinod ținut la Iași, unde-și avuseseră scaunul de domnie unchiul, tatăl și doi dintre frații săi, Petru Movilă a păstrat legături neîntreprupte cu Țările Române. De pildă, în 1631, pe când era egumen al Lavrei Pecerska, unul dintre frații săi, Moise, a ajuns domn în Moldova. Cu acest prilej, arhimandritul Petru i-a închinat o carte bisericească tipărită atunci la Kiev, *Triodul ales* (sau înflorat). Prefața, semnată de el, cuprindea – pe câteva pagini – și unele „sfaturi” către fratele său, în care-i arăta cum trebuie să se poarte un domn creștin, operă asemănătoare cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, desigur, fără să se ridice la valoarea literară și politică a acesteia. În cartea sa *Lithos*, de care am pomenit mai sus, vorbea de multe datini și obiceiuri din Moldova (tăiatul moșului la copii, hramurile din mănăstiri etc.), precum și de ridicarea Catedralei Mitropolitane din Alba-Iulia de către Mihai Viteazul. *Triodul înflorat*, editat în limba rusă la Lvov (1642), în tipografia lui Mihai Sliuzka, cu binecuvântarea lui Petru Movilă, era dedicat lui Matei Basarab, domnul Țării Românești⁵⁷.

A sprijinit cu multă dărnicie și patriotism activitatea culturală-tipografică din Țara Românească și Moldova. Tipografiile lui Matei Basarab de la Câmpulung (1635), Govora (1637) și Târgoviște (1646)

⁵⁵ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 42.

⁵⁶ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 42.

⁵⁷ Șt.S. GOROVEI, „Petru Movilă. Contribuții”, p. 713.

sau a lui Vasile Lupu de la Iași (1642), în care au apărut primele cărți românești (după cele din Transilvania – secolul al XVI-lea), au fost dăruite sau cumpărate de la Petru Movilă. Tot el a trimis și meșterii tipografi de care era nevoie (Timotei Alexandrovici Verbițki, Ivan Kunotovici și Ivan Glebkovici). În 1640, Vasile Lupu a întemeiat o academie la Iași, după chipul celei din Kiev, în care obiectele de studiu (poezia, retorica, filozofia etc.) erau predate în limba latină, greacă și slavonă. Mitropolitul i-a trimis și patru profesori, în frunte cu ieromonahul Sofronie Pociățki, care a primit, la Iași, însărcinarea de profesor și rector al colegiului, egumen al Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi” și coordonator al tipografiei⁵⁸.

La începutul anului 1645, Petru Movilă a avut prilejul să viziteze Moldova, pe care n-o văzuse din copilărie. A venit să binecuvânteze căsătoria ficei lui Vasile Lupu, Maria, cu nobilul lituanian calvin Ianusz Radzwill, căsătorie pe care o mijlocise el însuși. Sfânta Taină a Cununiei a fost săvârșit în Biserica „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași și, cu acest prilej, mitropolitul kievean a rostit un cuvânt duhovnicesc (o treime în limba polonă, cunoscută de mire și de invitații din Polonia, iar două treimi în limba română, cunoscută de mireasă, de familia ei și de nuntași). În același an, cuvântarea a fost publicată în limba polonă, într-o broșură tipărită la Kiev. Era un adevărat tratat teologic asupra Sfintei Taine a Cununiei, cu numeroase citate din Sfânta Scriptură.

Mai adăugăm că pe frontispiciul multora dintre tipăriturile sale se găsea stema Moveștilor sau a celor două țări române în care domniseră ai săi. De altfel, el însuși se intitula adeseori „fiu al voievodului Țării Moldove” sau „fiu de domn moldovean” (voievodici). Unul dintre potrivnicii săi îl învinuia că s-a înconjurat numai de slujitori de neam român. Pe toate acestea nu trebuie să le considerăm decât o expresie a dragostei sale față de neamul din care făcea parte⁵⁹.

⁵⁸ Șt.S. GOROVEI, „Petru Movilă. Contribuții”, pp. 713-714.

⁵⁹ Șt.S. GOROVEI, „Petru Movilă. Contribuții”, pp. 713-714.

După o păstorire de 13 ani împliniți, mitropolitul Petru Movilă a trecut la cele veșnice în ziua de 22 decembrie 1646, fiind îngropat în biserica cea mare a Mănăstirii Pecerska. Prin testamentul său, arăta că întreaga sa avere, moștenită de la părinți, a folosit-o pentru restaurarea de biserici și înființarea de școli. O bună parte din agoniseala vieții care i-a mai rămas (casele din Kiev, banii, biblioteca, odăjdiile și insignele arhieresti, argintăria de sufragerie etc.) o lăsa academiei înființate de el la Kiev, iar o altă parte Catedralei „Sfânta Sofia” și Mănăstirii Pecerska, în vederea refacerii lor, și pentru azilul de bătrâni întemeiat de el. În partea finală a testamentului, ruga pe câțiva voievozi ucraineni și bieloruși să ia sub ocrotirea lor Academia din Kiev⁶⁰.

Notăm că, la scurt timp după moartea sa, a început războiul de eliberare a poporului ucrainean, condus de Bogdan Hmielnițki, împotriva Poloniei, iar în 1654 a fost proclamată unirea Ucrainei cu Rusia. Începea deci o nouă epocă în viața poporului și a Bisericii Ucrainiene. Drumul pentru noi înfăptuiri era pregătit și prin munca de o viață a lui Petru Movilă.

Canonizarea mitropolitului Petru Movilă

Moartea mitropolitului Petru Movilă

Crepusul se termina. Candela vieții pământești a Sf. Petru Movilă se micșora încet, încet. Se sfârșea untdelemnul. În parte contribuiseră la aceasta și pribegiile sale chiar din copilărie, din tinerete. Frământările vieții au lăsat urme evidente după intrarea în viața monahală. Și privegherile îndelungate, statornicia neclintită, călătoria prin furtuni de tot felul, ostenele neîncetate pentru păstrarea și promovarea Ortodoxiei au avut un aport important în acest sens etc.

Sufletul și-l încredințează milostivirii dumnezeiești. Terminase de scris *Testamentul*. A fost semnat și contrasemnat, de față fiind

⁶⁰ Șt.S. GOROVEI, „Petru Movilă. Contribuții”, pp. 713-714.

ucenici apropiați, colaboratori, preotul de casă. Rânduise și banii ce se vor întrebuința la modesta lui înmormântare. Alți bani se vor împărți la mănăstirile chinoviale din eparhie (Schiturile Crecov, Mejigarî, Trigari, Ugornic, Mgor, Gustâni), la câteva mănăstiri de maici și la institute de binefacere. Părintele duhovnicesc avea în vedere și pe „viitorul urmaș în Lavra Pecerska pe care Dumnezeu îl va trimite — va fi Joseph Tryzna, fost staroste de Vilna, ca arhimandrit Pleczarski. Tuturor fraților din aceeași mănăstire le aduc în particular rugăciunile mele umile”⁶¹.

În Testament, precum în fața judecății celei din urmă, mitropolitul Petru Movilă și-a examinat fulgerător întreaga viață, toată activitatea. A dat colaboratorilor ultimele povețe de a apăra cu strășnicie tot ce dobândise cu prețul unor eforturi îndelungate. În *Testament* se întâlnesc două aspecte: preocupările Mariei și ale Martei din Sfânta Evanghelie. Se expune clar crezul vieții sale, slava Ortodoxiei; grija pentru buna continuare a colegiului, a mănăstirilor, a bisericilor, a frățiilor, a tipografiilor, a așezămintelor de caritate, a școlilor obișnuite pentru copii, gloria neamului ucrainean și celui românesc de departe.

Testamentul a mai fost semnat de zece persoane, printre care și de Jurii Hmelnițki, în numele tatălui său, „hatman al oștilor înălțimii Sale Regale a Zaparojiei”⁶².

Întru îndeplinirea testamentară a împuternicit și pe rectorul colegiului kievean – Inochentie Ghizel –, ucenicul său apropiat. Acesta va conlucra împreună cu „părintele Varlaam Ditcovski, locțiitorul de egumen” al Pecerskăi din acel moment; „iar corpul meu păcătos să fie înmormântat în Catedrala «Adormirea Maicii Domnului» de la Pecerska, între stâlpii din stânga, în dreptul stranei, la subsol”. Așa s-a și făcut. Chiar în ziua aniversării nașterii sale – 21 decembrie –, Petru Movilă se pregătea pentru cealaltă naștere, în Împărăția lui Dumnezeu. În noaptea următoare, spre 22 decembrie, el respiră din

⁶¹ Pr. N.M. POPESCU, „Petru Movilă”, p. 28.

⁶² Pr. N.M. POPESCU, „Petru Movilă”, p. 28.

ce în ce mai rar, în modesta sa chilie din reședința mitropolitană de la Lavra Pecerskaia, care avea ca semn distinctiv, la intrare, sus, Stema Movileștilor – cunoscută întregii nobilimi poloneze. Chilia, prin modestia ei, semăna cu chilia celui mai umil călugăr din chinovie. Înăuntru pâlpâiau lumânările câtorva policandre care prelungeau, prin umbrele lor, chipurile sfinților din icoanele de pe pereți. Ici și colo se aflau ucenicii tăcuți, cu lacrimi în ochi și cu frânturi de rugăciuni pe buze. Cei de afară, din curte, se rugau îngenunchiați în zăpadă – călugări, frați, discipoli de la Colegiu, preoți din oraș, enoriași⁶³.

Părintele și dascălul lor ierarhic și duhovnicesc trăia cele din urmă clipe. Cu ochii minții vedea fragmente din viața plină de eroism prin Ortodoxie. Obosea cu gândul. Cădea și iar se ridica. Mai aveam câte o frântură de vorbă cu cei din jur, câte un gest schițat cu mâna, cu buzele. Prezența îngerilor în chilie era simțită cu bucurie numai de bineplăcutul lui Dumnezeu Petru, care pleca acum în veșnicia Împărăției lui Dumnezeu.

Trecuse de miezul nopții. În fața icoanelor, un cleric citea din *Tetraevanghel*, poate din exemplarul răscumpărat de la Hotin, ce provenea de la Ștefan cel Mare și Sfânt al Moldovlahiei. În aer stăruia aroma de tămâie. Din timp în timp se auzea cum cad lacrimile lumânărilor. Cei de față comunicau mai mult prin semne pioase. A intrat în chilie Inochentie Ghizel. În liniște, a sărutat dreapta Sf. Petru Movilă, a simțit o părintească intenție de a i se strânge mâna, intenția de a i se spune cuvântul cel din urmă. Și atât! A reținut: „Veghează colegiul!”⁶⁴.

⁶³ Pr. N.M. POPESCU, „Petru Movilă”, p. 28.

⁶⁴ Textual, *Epitaful* are următorul conținut: „În acest mormânt a fost așezat trupul marelui și slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul preaputernicului voievod al Moldovei Simion Movilă, născut în anul de la Nașterea lui Hristos [...] (neclar). Acesta și-a petrecut anii tinereții în slujba militară a Luminății sale regele Poloniei și al întregii Pospolite Jighimont al treilea, punându-se pe sine și pe oștenii săi cu curaj la Hotin împotriva turcului; Apoi în anul (1627), la rugămintea și prin vrerea fraților întru Hristos ai mării și făcătoarei de minuni Lavra Mănăstirii Pecerska din Kiev, a devenit Arhimandrit al acesteia”.

Dialogul, chiar în surdină, n-a mai putut fi continuat. Părintele duhovnicesc trecuse deja pe alt tărâm. La orele 03:00, în dimineața zilei de 22 decembrie (pe stil vechi, cum ține și astăzi Biserica Ortodoxă a Ucrainei), orologiul Lavrei a sunat prelung. Starețul de la Fredosii Oranski, care era aici în vederea evenimentului pe care îl bănuiau a se întâmpla, a ieșit în fața chiliei și a spus mulțimilor de credincioși care deja se adunaseră în număr mare că marele arhipăstor Petru Movilă a plecat pe calea cea fără de întoarcere.

S-au început litiile. Slujbele prevăzute de pravilă la încetarea din viață a monahilor. S-a adus un sicriu obișnuit. Ieromonahul Ilia a gravat pe două plăcuțe de argint emblema mitropolitului și un scurt epitaf. Le-a fixat pe sicriu cu câte opt cuie de aramă lateral și, în solemnitate îndurerată, în rugăciuni și liniște, sicriul cu rămășițele pământești ale marelui și regretatului mitropolit, în sunet de toacă, de clopote, cu prapuri și znamii, (steaguri) a fost purtat pe umeri și așezat cu evlavie în Catedrala „Sfânta Sofia” din Kiev. La catafalc au început slujbele după tipic, care nu s-au întrerupt deloc până în ziua de 9 martie 1647 când, iarăși în procesiune (de data aceasta în frunte cu noul mitropolit al Kievului Sylvester Kosow și cu starețul nou al Lavrei, Joseph Tryzna), iarăși purtat pe umeri de ucenici,

---

În anul (1633) la rugămintea întregului corp duhovnicesc, a cnejilor, Șlahtei Polone Pravoslavnice și a întregului popor rusesc, a devenit Arhiepiscop, Mitropolit Pravoslavnic al Kievului, Galiției și întregii Rusii, de asemenea Exarhul sfântului Tron Apostolic al Constantinopolului. Pe acest scaun stând, a suferit cumplite necazuri din partea vrăjmașilor Bisericii Pravoslavnice, pe care i-a înfrânt cu slavă, a înfrumusețat și renovat pe dinăuntru și pe dinafară bisericile Rusiei și îndeosebi Biserica din Capitala „Sfânta Sofia” din Kiev, a ridicat școli la Kiev pe lângă Biserica Frățimii a «Sfintei Epifanii» cu învățători pravoslavnici care cinsteau pravilele Sf. Marelui Vasilii.

Pe acest arhieru, Judecătorule al celor vii și morți, veșnic odihnește-l împreună și în fața arhierilor celor bineplăcuți Ție. Iar tu, cititorule al acestei plăci, te roagă ca Păstor atât de necesar Bisericii Lui Sfinte, să-i dăruiești cu darurile Lui. A decedat în anul 1647, la 1 ianuarie (pe stil nou), la 3 ceasuri din noapte” (Descoperirea de sub fundația Catedralei Uspenia din Kiev).

s-a mers și s-a oficiat înmormântarea la Pecerska, în locul mai înainte amintit. Înainte de coborârea sicriului cu cinstitele moaște ale Sf. Petru Movilă în mormânt a rostit panegericul cunoscut monahul Iosif Calimon⁶⁵.

Un fragment din *Letopisețul* de la Mezighirsk (1608-1700) glăsuiește:

„s-a stins din viață mitropolitul Kievului, Galiției și al întregii Rusii, Petru Movilă [...]. Și a fost înmormântarea lui în ziua celor 40 de mucenici, 9 martie, în a doua săptămână a Postului Mare, într-o marți, când i-a fost dus trupul de la «Sfânta Sofia» la Mănăstirea Pecerska pentru slujba lui Dumnezeu cu un mare sobor de popor creștin și, făcând ceremonia rânduită, i-au depus trupul în Biserica «Uspenia (Adormirea) Maicii Domnului», în criptă”⁶⁶.

Mormântul a fost simplu, după dorința marelui ierarh. Deasupra n-a fost ridicat niciun monument, nu s-a pus nicio piatră funerară, nu s-a făcut nicio inscripție.

A fost înmormântat simplu, după cum a făcut legământ și a început a fi mult regretat de cler și popor, care deja conștientiza și înțelegea marile sacrificii pe care acest strălucit bărbat le-a făcut pentru slujirea Ortodoxiei.

Venerația contemporanilor și a posterității

În ziua de 9 martie, când Biserica Ortodoxă îi prăznuiește pe Sfinții patruzeci de mucenici din cetatea Sevastiei, monahul Iosif Calimon a

⁶⁵ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 200-201.

⁶⁶ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 201-202.

rostit panegiricul necrolog în fața sicriului Sf. Petru Movilă. Erau de față noul mitropolit al Kievului, stareți, clerici, monahi și mulți creștini. El spunea lucruri știute de mulți dintre cei de față. Altfel, cuvântul lui n-ar fi fost credibil. Necrologul era alcătuit după obiceiul locului și al epocii. Avea secvențe în proză și în versuri. Imagini de multe ori simbolice și stil cu multe metafore. Era tipul de literatură emblematică. Din loc în loc folosea citate în limba latină. Opera poartă semnele barocului polonez manifestat din plin tocmai în astfel de scrieri⁶⁷.

Cuvintele monahului Calimon zugrăvesc portretul nobil de sfânt, venerat și adânc respectat, al mitropolitului Petru Movilă. Se laudă, se preamărește personalitatea marelui nostru mitropolit⁶⁸. Panegiristul ne mărturisește că evlaviosul mitropolit Petru Movilă, trecut la Domnul:

- „nu pregetă să meargă în sicriu ca să-și deschidă porțile Cerului”;
- „iese din această lume la ora trei din noapte, sorii casnici și lunile drept lămpi îi slujesc”;
- „Domnul nu i-a oprit plata; cum sosește, îi dă acestuia Cerul; el se grăbește iute să primească dania cea bună”
- „a părăsit păstorul oile sale, le-a pregătit deja pentru întâmpinarea Domnului”⁶⁹;
- „ne-ai fost părinte, adesea te-ai bucurat de fiii tăi «Ecce ego et Pueri mei quos dedit mihi Dominus»”;
- „ai fost binefăcătorul nostru; noi nu numărăm binefacerile tale; e greu să le numeri; tu nu vrei să auzi numerele”;
- „ai fost binefăcător [...]; după lacrimile bogate fiecare poate ghici binefacerile tale”;

⁶⁷ I.C. CHIȚIMIA, „Considerații istoriografice referitoare la Panegiricul din 1647”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXXII (1988), 1, pp. 30-31.

⁶⁸ I.C. CHIȚIMIA, „Considerații istoriografice...”, pp. 30-31.

⁶⁹ I.C. CHIȚIMIA, „Considerații istoriografice...”, pp. 30-31.

– „pe pământul acesta mari binefaceri ai arătat, ai mai mult acum în Cer, mai mult poți să dai. Cere pentru noi făgăduiala divină [...]. «Et dabo vobis Pastores iuxta Cor meum, et pascent vos scientia et doctrina»”⁷⁰.

Urmează revelația amintită la călugăria fostului oștean Petru Movilă, prin care se afirmă public că din primii ani de viață monahală eroul nostru sfânt se consacră diferitelor obediențe: făcea zilnic, mai ales la miezul nopții, metanii, rugăciuni cu lacrimi în ochi, postea zile întregi în prima săptămână din Postul Mare și în Săptămâna Pătimirilor. A purtat permanent cămașa de pocăință; era încins, pentru nevoință, cu un lanț.

Din momentul trecerii la cele veșnice – 22 decembrie 1646 –, mare-lui și nevoitorului nostru mitropolit contemporanii și posteritatea îi așază pe cinstitul creștet cununa sfințeniei.

În momentul în care trebuie să punem în lumină venerația de care s-a învrednicit mitropolitul Petru Movilă, ne oprim prima dată la panegiricul necrolog din 9 martie 1647. Acest cuvânt, rostit atunci de monahul Josif Calimon, „dă dimensiunea prețuirii de care s-a bucurat personalitatea și opera mitropolitului Petru Movilă din partea contemporanilor și proiectează noi lumini în înțelegerea”⁷¹ acestor pagini hagiografice.

Într-un memoriu alcătuit în mediul uniat din Kiev se recunoștea adevărul că smeritul Petru Movilă este „suflet bun, liturghisește de două ori pe săptămână [...], este cumpătat, păstrează castitatea, își îndeplinește funcțiile conștiincios, îi place disciplina religioasă”⁷². Protestantul Ioan Kemeny, principele Transilvaniei, în pagini autobiografice, când vorbește de cununia de la Iași, din 1645, unde a fost de față și a văzut pe mitropolitul Petru Movilă pontificând Sfânta

⁷⁰ I.C. CHIȚIMIA, „Considerații istoriografice...”, pp. 30-31.

⁷¹ Ștefan ȘTEFĂNESCU, „Cuvânt introductiv la Panegiricul din 1647”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXXII (1988), 1, p. 7.

⁷² Șt. ȘTEFĂNESCU, „Cuvânt introductiv...”, p. 7.

Taină a Cununiei, notează că înaltul nostru ierarh „era și foarte cinstit și blând, un bun cărturar”⁷³.

Cronicarul polonez Ioachim Ierlici, la puțin timp după 7 martie 1647, scria că fostul arhipăstor Petru Movilă „a trăit pe lume cu frica de Dumnezeu, bine și treaz, s-a ostenit în acte de pietate, ocupându-se, totodată, de întregirea Bisericii lui Dumnezeu și păzindu-și turma sa”⁷⁴.

Patriarhul Dositei al Ierusalimului, în prefața unei cărți scrisă de Meletie Sirigul, amintește de Sinodul de la Iași din 1642 și de „mitropolitul Rusiei Petru Movilă cel iubitor de Hristos și, în adevăr, prea sfințit”⁷⁵. Patriarhul Nectarie al Constantinopolului, într-o epistolă din anul 1662, prin care recomandă tuturor *Mărturisirea* movileană, precizează:

„Petru Movilă, care nu de mult s-a mutat din ceste de aici și cu sancțitate a trecut la Dumnezeu [...]; ca un bun păstor și viteaz apărător al credinței, a adaos mai vârtos îngrijirea sa cea iubitoare de Dumnezeu, ca să conducă și să reorganizeze Biserica Rusească după aceeași dreptate a dogmelor pe care o avusese ea din început; învinuirile ivite acolo le-a tăiat din rădăcină și țarina sa cea duhovnicească a făcut roditoare de spice bune”⁷⁶.

În spațiul românesc, începând cu anul 1691, se mărturisește prin pana competentă a logofătului Radu Greceanu că *Pravoslavnică Mărturisire* movileană este canon și îndreptar pentru adevăratul creștin; mitropolitul Kievului Petru Movilă, „vrând [...] să smulgă

⁷³ Șt. ȘTEFĂNESCU, „Cuvânt introductiv...”, p. 7.

⁷⁴ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 208.

⁷⁵ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 208.

⁷⁶ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 208.

și să dezrădăcineze acea pacoste și răutate pentru acei adevărați creștini, această carte, mult asudând, a făcut-o”⁷⁷.

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia Adrian, în anul 1696, declară *Mărturisirea* lui Petru Movilă „drept inspirată de Dumnezeu”, iar teologul grec Mesdoras îi „a scrie (atribuie) un caracter de infailibilitate acestei opere”⁷⁸.

Renumitul mitropolit Macarie al Moscovei, în bogatele sale volume de istorie a Bisericii Ruse, are o venerație specială față de Sf. Petru Movilă, „unul dintre cei mai zeloși și mai aprigi luptători pentru Ortodoxie”; „stâlp al Ortodoxiei”; „fără îndoială, a întrecut pe ierarhii contemporani lui nu numai ai Bisericii din Rusia kieveană, dar și pe cei din Rusia mare și din tot Orientul”.

„Întregii Biserici Ruse i-a făcut un mare serviciu prin înființarea colegiului său, cea dintâi pepinieră și modelul celorlalte institute ale Rusiei pentru cultura clerului. Iar Biserica Ortodoxă, în genere, a servit-o prin aceea că s-a ocupat de compunerea *Mărturisirii Ortodoxe*, admisă și confirmată de toți chiriarhii ei și care, până astăzi, a rămas singura carte simbolică a ei”⁷⁹.

În anul 1844, arhimandritul Filaret Scriban, traducând în limba română *Mărturisirea Ortodoxă*, subliniază faptul că „un compatriot al nostru, înnemuritul mitropolit Petru Movilă, alcătuitorul acestei cărți, care s-a aprobat la Sinodul ținut la Iași în 1642, va străbate și va încălzi până și inimile cele mai reci”. În continuare, ca unul ce a viețuit în Kiev timp de câțiva ani, mărturisește: „Faptele cele mari

⁷⁷ Radu GRECEANU, *Predoslovie la Pravoslavnică Mărturisire, a mitropolitului Petru Movilă întoarsă în limba românească*, București, 1942, pp. 186-187.

⁷⁸ Pr. Milan ȘESAN, „În amintirea Soborului de la Iași din 1642”, în: *Candela*, LIII-LIV (1942-1943), pp. 160-161.

⁷⁹ Pr. M. ȘESAN, „În amintirea Soborului de la Iași din 1642”, pp. 160-161.

și folositoare ale lui Petru Movilă nu numai că nu au fost uitate de către urmași, ci au fost și răsplătite după vrednicie”. Istorisește cum în fiecare an, în ziua de 22 decembrie, în Kiev, clerul și tot corpul profesoral al academiei oficiază Sfânta Liturghie în Biserica academiei și apoi merg cu ceremonial, pe jos, la Pecerska, unde se slujește Panahida, rostindu-se și cuvânt de laudă de către unul dintre profesori asupra temei biblice: „Pomenirea dreptului cu laudă!”⁸⁰.

În presa românească din zilele noastre se constată o venerație crescândă față de Sf. Petru Movilă. Se întâlnesc mărturisiri și mărturii precum aceasta:

„Pentru marea lui faptă, de a fi intervenit cu atâta succes într-un moment când Ortodoxia era așa de amenințată de propaganda catolică și calvină, mitropolitul Petru Movilă capătă însemnătate deosebită și aureolă chiar pentru întreaga Biserică Ortodoxă”⁸¹.

Se afirmă că marele nostru arhipăstor este cinstit, venerat de mălurușii din Ucraina kieveană. La mormântul lui de la Pecerska făceau plerinaje rușii de pretutindeni. Când merg români în Rusia, când vin ruși în România, frecvent se amintește „de mitropolitul venerat” Petru Movilă⁸².

Se pune în lumina cuvenită faptul că *Mărturisirea Ortodoxă* este opera unui ierarh „cu minte multă și limpede, unită cu o credință vie și lucrătoare, care îndeamnă pe tot creștinul spre credință dreaptă și spre fapte bune, pentru mântuirea sufletului său în ceruri și pentru

⁸⁰ „Viața mitropolitului Petru Movilă”, în vol. *Mărturisirea Ortodoxă*, Mănăstirea Neamț, ²1864, pp. 6, 15.

⁸¹ Pr. Ilie GHEORGHITĂ, „Cinstirea mitropolitului Petru Movilă în Biserica rusească”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XVIII (1942), 12, p. 547.

⁸² Pr. I. GHEORGHITĂ, „Cinstirea mitropolitului Petru Movilă...”, p. 548.

viețuire creștinească pe pământ. Când a trecut la Domnul, acest stâlp al Ortodoxiei a fost lăudat și de cronicarul polon Ioachim Ierlici⁸³.

Marele teolog, mitropolit și, ulterior, patriarh Iustin Moisescu scria:

„În veacul al XVII-lea, în toiul celor mai aprige lupte dintre catolici și protestanți [...], popoarele ortodoxe, în cea mai mare parte sângerau sub jugul păgânătății otomane [...]. Omul providențial, care caută să pună stăvilă primejdiei este marele român Petru Movilă, arhiepiscop și mitropolit al Kievului, Galiției și a toată Rusia. Ridicându-se peste granițele înguste ale popoarelor, ochii lui Petru Movilă rotesc larg peste o lume mai întinsă: lumea ortodoxă. Înzestrat cu minte limpede, bărbat cu multă știință de carte și cu înflăcărată râvnă creștinească, el se nevoiește să dea Bisericii sale un îndreptar de credință și de viață”⁸⁴.

Cu toată cenzura comunistă de la noi, în anul 1952, profesorul de limba rusă Ion Negrescu, de la Institutul Teologic de grad universitar din București, pornind de la un studiu al profesorului din Moscova I. Spasski, a mărturisit, la rândul său, venerația față de Sf. Petru Movilă.

⁸³ Ioan LUPAȘ, „Mitropolitul Petru Movilă și relațiunile lui cu românii”, în: *Studii Istorice*, IV (1943), pp. 88-89.

⁸⁴ Iustin MOISESCU, „În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă a mitropolitului Petru Movilă”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1948), 5-6, pp. 357-358. Cei doi cercetători laici de la Kiev, Oles Bilodid și Victor Harlamov, amintiți în text, după 1980, cu tot ateismul sovietic, în *Raportul* citat (p. 62), au scris cu admirație față de mitropolitul Petru Movila, spunând că „a fost un titan în sensul larg al acestui cuvânt. Cu toată înalta lui slujire bisericească, el nu s-a închis între zidurile mănăstirii, ci a conceput Biserica ca unul din elementele luptei politice și ideologice. Pe de o parte, ca reprezentant al păturii conducătoare, prin activitatea sa a oferit un cadru larg pentru dezvoltarea mișcării de eliberare națională în Ucraina, iar pe de altă parte, a folosit toate mijloacele legale și legăturile sale cu Regatul Poloniei pentru îmbunătățirea sorții poporului ucrainean”.

Profesorul I. Negrescu, în medalionul său închinat marelui mitropolit kievean, arată că, în 22 decembrie 1646, a fost „deplâns în mod sincer de credincioasa pleiadă a colaboratorilor săi, de profesorii și elevii iubitului său colegiu, de clerul și credincioșii întinsei lui mitropolii”. Sf. Petru Movilă n-a prețuit onorurile înaltei sale situații, ci greutățile slujirii sale; niciodată dezlipit de realitate, a pornit, totuși, de la imaginea ideală a sfintei slujiri și, din această înălțime vultуреască, a privit păstoria încredințată lui. Aflând multe nepotriviri, a luat măsuri radicale pentru îndreptarea lor. Nu s-a temut de nicio greutate, nu și-a cruțat puterile și viața sa „a rămas ca un exemplu de viață rodnică și plină de abnegație în slujba Bisericii Pravoslavnice”. Pe linia pioasei venerații a vechilor ierarhi ai Răsăritului de acum trei veacuri față de opera marelui mitropolit Petru Movilă și având ca idee centrală lupta împotriva influenței iezuito-uniatae „în Ucraina și Bielorusia, această nouă evocare a profesorului Spasski constituie un nou portret ce reflectă magnifica personalitate a lui Petru Movilă”⁸⁵.

Peste câțiva ani, scriitorul și profesorul Ioan Alexandru din București mărturisește și venerează elocvent:

„plâng râurile și fluviile unui neam – la 22 decembrie în fiecare an –, ale unei Patrii, șiroaie se zburcună între maluri, brăzdând și ferind pământul, când cel ce pleacă nu moare, ci pătrunde în ceruri la Părintele ceresc, de unde mijlocește, prin rugăciuni și viață cerească, pentru noi”⁸⁶.

Chiar în anul 1996, de două ori jubiliar pentru memoria marelui mitropolit, un academician de la București glăsuiește:

⁸⁵ I. NEGRESCU, „Mitropolitul Petru Movilă înfățișat de noua literatură teologică rusă. Lupta lui împotriva influenței iezuito-uniatae în Ucraina și Bielorusia”, în: *Ortodoxia*, IV (1952), 1, p. 160.

⁸⁶ Ioan ALEXANDRU, *Început de imn*, București, 1986, p. 32.

„Petru Movilă a fost providențial în primul rând pentru Biserica Ucrainei, pe care a apărat-o (într-o perioadă de violente atacuri din afară), a întărit-o pe plan instituțional (în cadrul regatului polon), pe plan dogmatic și liturgic (prin cărți fundamentale), i-a format slujitori, a organizat-o (printr-o administrație și o disciplină severe), a înzestrat-o cu ctitorii noi, danii și ample lucrări de restaurare a vechilor lăcașuri. A fost o răspântie a culturii țării sale de adopție, în a cărei renaștere, în sens european și național, a jucat un rol determinant”⁸⁷.

Pentru a putea înțelege mai bine viața, opera Sf. Petru Movilă și rolul său într-adevăr „providențial” în prima jumătate a secolului al XVII-lea trebuie să știm că a fost „unul dintre ctitorii vieții spirituale din Răsăritul și Sud-Estul european”, a umplut o epocă întreagă cu personalitatea-i covârșitoare. Supremul său scop a fost să „restaurareze fața plină de lumină a Bisericii” păstorite de el⁸⁸.

Canonizarea mitropolitului Petru Movilă (Kiev, decembrie 1996)

Împlinindu-se, la sfârșitul anului 1996, 400 de ani de la nașterea și 350 de ani de la trecerea la cele veșnice a marelui mitropolit Petru Movilă al Kievului, Galiției și a toată Ucraina, din vreme, UNESCO a inițiat cu acest prilej organizarea unor întruniri științifice, internaționale și naționale, simpozioane și festivități deosebite la Kiev și în alte locuri.

La rândul său, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene, în ședința din 27 iulie 1995, înscriindu-se în această atmosferă luminoasă de cinstire a personalității ilustrului mitropolit Petru Movilă,

⁸⁷ I. ALEXANDRU, *Început de imn*, p. 32.

⁸⁸ Pr. Teodor BODOGAE, „Un capitol din relațiile româno-ruse: Mitropolitul Petru Movilă”, în: *Revista Teologică*, XXXVI (1946), 9-10, pp. 403, 405, 410.

a hotărât ca el să fie sărbătorit în chip cu totul deosebit la Kiev în decembrie 1996, prin canonizarea și trecerea în rândul sfinților Bisericii Ortodoxe.

Făcând acest lucru cunoscut *urbi et orbi*, preafericitul Vladimir, întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, în *Pastorală de Crăciun* din anul 1995 a spus:

„În anul 1996 se împlinesc 400 de ani de la nașterea mitropolitului Kievului Petru Movilă [...]. Acest eveniment fruntaș al Bisericii și-a adus o contribuție de neprețuit la întărirea Sfintei Ortodoxii în Ucraina, la dezvoltarea spiritualității, culturii și învățământului național.

Luând în considerare toate meritele sale întru slava Sfintei Biserici, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene a hotărât să pregătească materialele necesare pentru canonizarea lui.

Noi chemăm pe toți fiii Bisericii să ia parte la sărbătorirea acestui jubileu”⁸⁹.

În continuare, potrivit celor comunicate Patriarhiei Române de Ministerul de Externe al României cu *Adresa nr. D(02) 199 din 23 februarie 1996*, preafericitul Vladimir a informat pe ambasadorul României în Ucraina despre hotărârea privind canonizarea mitropolitului Petru Movilă și a opinat că ar fi oportună prezența la ceremonia de canonizare și a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române. Totodată, preafericitul Vladimir a mai făcut cunoscut că la Mănăstirea Lavra Pecerska din Kiev se va dezveli o placă comemorativă, lucru care s-a și realizat până la sfârșitul anului, și se vor oficia periodic slujbe religioase și în limba română.

⁸⁹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 215-216.

În ziua de 5 martie 1996, un sobor de clerici, în frunte cu mitropolitul Nicodim al Harcovului, a oficiat o slujbă în limba română la Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Lavra Pecerska.

În cadrul ședinței Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene din 7 martie 1996 au fost prezentate și discutate mai multe referate cu privire la canonizarea mitropolitului Petru Movilă, precum și un proiect de slujbă și un bogat sinaxar, alcătuite de mitropolitul Nicodim de Harcov, rânduit acum președinte al Comisiei sinodale de la Kiev pentru canonizarea sfinților locali. Subliniem faptul că, la 9 martie 1996, mitropolitul Nicodim a trimis părintelui patriarh Teoctist, cu dedicație specială, textul slujbei la întocmirea căruia a ostenit și din care redăm în traducere românească rugăciunea către Sf. Mitropolit Petru Movilă⁹⁰.

În cadrul manifestărilor dedicate sărbătoririi mitropolitului Petru Movilă, Institutul de filosofie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei și Universitatea Națională „Academia Kievo-Movileană” au organizat la Kiev, în zilele de 15-16 martie 1996, conferința științifică internațională intitulată „Petru Movilă și contemporaneitatea”, cu participarea unor cercetători din Franța, Italia, Statele Unite ale Americii, Canada, Polonia, România, Republica Moldova și, bineînțeles, din Ucraina. Luând în discuție bogata activitate bisericească și spiritual-culturală a mitropolitului Petru Movilă, participanții au pus în lumină statura sa de mare teolog și cărturar ce radia idei umaniste, chipul de înalt ierarh pravoslavnic, ucrainean prin adopțiune și român de origine. În acest context, istoricul Constantin Rezachievici de la București și cercetătorii basarabeni au evidențiat legăturile culturale ale mitropolitului Petru Movilă cu Ardealul românesc, dragostea cu care el și-a slujit frații de acasă,

⁹⁰ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 217.

aducându-și o contribuție însemnată la propășirea vieții spirituale și culturale din Țările Române⁹¹.

La această reuniune științifică internațională, protoiereul Nicolae Zabuga, rectorul școlilor teologice din Kiev, a făcut cunoscut participanților că adunarea materialelor pentru canonizarea mitropolitului Petru Movilă se află în faza finală și s-a pregătit pentru tipar o ediție a *Trebnicului*, opera de căpătâi a marelui ierarh.

Luând act cu mulțumire de stadiul avansat al pregătirilor de la Kiev pentru canonizarea mitropolitului Petru Movilă, potrivit comunicării făcute de Ministerul de Externe al României prin *Adresele nr. D(02) 399 din 23 februarie 1996*, la care ne-am referit mai sus, și *nr. D(02) 501 din 14 martie 1996*, părintele patriarh Teoctist a dispus, la 18 martie 1996, ca problema să fie luată în studiu de Comisia sinodală pentru canonizări a Bisericii Ortodoxe Române, „pentru o eventuală contribuție din partea Patriarhiei Române”.

Drept urmare, Sectorul Relații Externe Bisericești, prin *Adresa nr. 1386/1996*, din încredințarea părintelui patriarh Teoctist, a solicitat mitropolitului Nestor al Olteniei, în calitate de Președinte al Comisiei sinodale pentru canonizarea sfinților, „să analizeze posibilitatea, aspectele și efectele canonizării mitropolitului Petru Movilă”⁹².

La 30 aprilie 1996, mitropolitul Nestor al Olteniei a înaintat părintelui patriarh Teoctist răspunsul cuvenit, afirmând despre mitropolitul Petru Movilă, „a cărui personalitate eu o studiez de mai multă vreme, că sunt temeieri foarte serioase ca el să fie trecut în rândul sfinților Bisericii Ortodoxe”. Totodată, mitropolitul Nestor a opinat că este potrivit a se răspunde solicitării primite din partea Bisericii Ortodoxe Ucrainene ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române

⁹¹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 217-218.

⁹² † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 217-218.

să participe la Kiev la festivitățile de canonizare a mitropolitului Petru Movilă. Având în vedere propunerile mitropolitului Nestor, Președintele Comisiei Sinodale pentru canonizarea sfinților, patriarhul Teoctist a dispus ca problema viitoarei canonizări a mitropolitului Petru Movilă să fie înscrisă pe ordinea de zi la următoarea ședință a Sfântului Sinod, în vederea examinării și emiterii unei hotărâri.

Între timp, la 25 martie 1996, la Vulcana-Băi, județul Dâmbovița, în cadrul sesiunii științifice organizată de Centrul Internațional Ecumenic pentru Dialog Spiritual cu tema „Dialogul Spiritual – Religia veacului XXI”, mitropolitul Nestor al Olteniei a prezentat comunicarea intitulată „Petru Movilă, mitropolitul Kievului, și românii de acasă”, care are drept încheiere următorul text:

„și aceste pietre scumpe, prezentate mai sus, se vor așeza, credem, cu evlavia cuvenită, în aureola de sfânt a mitropolitului Petru Movilă, din partea fraților de acasă, când va fi trecut în rândul sfinților – la sfârșitul acestui an –, la Kiev”⁹³.

De asemenea, la inițiativa Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România, filiala Craiova, duminică, 28 aprilie 1996, în Aula Universității craiovene, mitropolitul Nestor al Olteniei a susținut conferința „Mitropolitul Petru Movilă – unul din marii dascăli și ierarhi ai sud-estului european”⁹⁴.

Pentru a oferi mediilor culturale românești date și fapte în sprijinul canonizării mitropolitului Petru Movilă, la sesiunea de lucru lărgită a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată, care s-a

⁹³ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 219. Menționăm că această comunicare, dezvoltată pe larg și cu trimiteri bibliografice, s-a tipărit în suplimentul periodicului *Armonia*, IV, (1996), 2 (16), pp. 2-5.

⁹⁴ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 219.

ținut joi, 6 iunie 1996, în sala sinodală de la Mănăstirea Antim din București, mitropolitul Nestor al Olteniei a prezentat comunicarea „Din viața și nevoințele de Dumnezeu iubitorului arhiepiscop și mitropolit al Kievului Petru Movilă (1596-1646)”⁹⁵.

La ședința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 3-5 iulie 1996, temeiul privind canonizarea mitropolitului Petru Movilă a fost repartizat, pentru studiere și propuneri, Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, din care făceau parte și unii membri ai Comisiei sinodale pentru canonizarea sfinților. În referatul prezentat plenului Sfântului Sinod, Comisia canonică a propus a se lua act cu bucurie duhovnicească de canonizarea mitropolitului Petru Movilă, preconizată a avea loc la Kiev în decembrie 1996, încredințându-i-se mitropolitului Nestor al Olteniei, care studiază de câțiva ani opera și personalitatea acestui mare ierarh, osteneala de a redacta un studiu amplu și bine documentat privind temeiurile de canonizare. Totodată, Comisia canonică a propus ca acest studiu să fie prezentat spre avizare Comisiei sinodale pentru canonizarea sfinților, după care să fie înaintat spre avizare patriarhului Teoctist, trimițându-se un exemplar și mitropolitului Nicodim al Harcovului. Propunerile Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină au fost aprobate în unanimitate de plenul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române⁹⁶.

Dând urmare hotărârii sinodale, mitropolitul Nestor al Olteniei a întocmit studiul solicitat, apoi, în calitate de Președinte al Comisiei pentru canonizarea sfinților, cu acordul patriarhului Teoctist, comunicat prin *Adresa Cancelariei Sfântului Sinod nr. 5708/5 sept. 1996*, a convocat membrii Comisiei, în ședință de lucru lărgită, în ziua de

⁹⁵ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 219. Comunicarea a fost tipărită într-o factură prescurtată în periodicul *Curierul Național*, 20 iulie 1996, pp. 8-9.

⁹⁶ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 219-220.

16 septembrie 1996, la reședința mitropolitană de la Craiova, cărora le-a prezentat referatul-studiu, amplu și bogat documentat, privind personalitatea mitropolitului Petru Movilă al Kievului și temeiurile canonizării lui. Discuțiile asupra referatului prezentat, aprobat de toți membrii comisiei, care au adresat în final mulțumiri mitropolitului Nestor al Olteniei „pentru strădaniile depuse în punerea în valoare a meritelor de strălucit ierarh, mare cărturar și bun român ale mitropolitului Petru Movilă, precum și a vieții duhovnicești și faptelor sale creștinești, care-l îndreptățesc la canonizare”, au fost consemnate într-un *Proces verbal*⁹⁷. Acest *Proces verbal* și referatul-studiu au fost înaintate, prin Cancelaria Sfântului Sinod, părintelui patriarh Teoctist spre aprobare și pentru etapele ulterioare. Totodată, potrivit hotărârii sinodale din 3-5 iulie 1996, un exemplar al referatului-studiu a fost trimis mitropolitului Nicodim al Harcovului.

În continuare, din dispoziția patriarhului Teoctist, referatul-studiu despre Petru Movilă întocmit de mitropolitul Nestor al Olteniei a fost prezentat plenului Sfântului Sinod în ședința din 24-26 octombrie 1996, care a luat act cu mulțumiri de osteneală mitropolitului Olteniei de a pune în valoare personalitatea acestui mare ierarh al Bisericii Ortodoxe. S-a decis ca studiul mitropolitului Nestor să fie publicat într-una dintre revistele centrale ale Patriarhiei Române⁹⁸.

Răspunzând interesului manifestat în cercurile culturale românești pentru canonizarea lui Petru Movilă, mitropolitul Nestor al Olteniei, într-un interviu dat postului de radio *România Cultural*, publicat în *Buletinul nr. 27*, din 5 noiembrie 1996, al Agenției Ortodoxe de presă Praxis (pp. 7-9), a explicat viața plină de sfințenie, dreapta credință și venerația de sfânt de care s-a bucurat din partea contemporanilor și a posterității acest ilustru vlăstar de voievod moldovean,

⁹⁷ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 220.

⁹⁸ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 220-221.

român prin naștere și ucrainean prin adopție, ajuns mitropolit al Kievului și vajnic apărător al Ortodoxiei⁹⁹.

De asemenea, la sesiunea științifică omagială consacrată împlinirii a 400 de ani de la nașterea mitropolitului cărturar Petru Movilă, organizată de Academia Română în ziua de marți, 19 noiembrie 1996, mitropolitul Nestor al Olteniei, membru de onoare al Academiei Române, a prezentat comunicarea intitulată „Precizări în legătură cu anul nașterii mitropolitului Petru Movilă și originea numelui său primit la botez”¹⁰⁰.

Potrivit rânduielilor tradiționale ale Bisericii Ortodoxe, canonizarea mitropolitului Petru Movilă s-a săvârșit de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene în ședința sa din 6 decembrie 1996, sub președinția patriarhului Vladimir, în cadrul acestei ședințe, cum se consemnează în *Procesul verbal nr. 45/1996*, mitropolitul Nicodim al Harcovului, Președintele comisiei sinodale pentru canonizarea sfinților locali, a prezentat un referat în care s-a arătat că, „studiindu-se în decurs de doi ani materialele referitoare la viața și activitatea mitropolitului Petru Movilă, concluziile teologilor și ale istoricilor prezentate în publicațiile bisericești interne și externe”, s-a ajuns la concluzia că el a fost „cu adevărat un mare nevoitor al Bisericii Ortodoxe, apărător al credinței dreptmăritoare și luminator al poporului, filosof și catehizator, propovăduitor și trăitor al evlaviei” și, avându-se în vedere „activitatea pastorală, duhovnicească și umanitară, precum și viața sa ascetică și nevoințele sale pentru întărirea credinței ortodoxe și a cinstirii creștine”, se propune să fie trecut în rândul sfinților locali ai Bisericii Ortodoxe Ucrainene¹⁰¹.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene, în ședința menționată, analizând temeiurile de canonizare ale referatului, precum și

⁹⁹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 221.

¹⁰⁰ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 221.

¹⁰¹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 223-224.

alte materiale prezentate de comisia sinodală pentru canonizarea sfinților locali și ținând seama de

„activitatea pastorală luminătoare și de credință a mitropolitului Petru Movilă, ca și de viața sa evlavioasă și ascetică, a hotărât:

1. Mitropolitul Kievului și al Galiției, Petru Movilă (1596-1646), să fie trecut în rândul sfinților locali ai Bisericii Ortodoxe Ucrainene;
2. Să se fixeze chipul său în iconografia bisericească;
3. Să se stabilească troparul și condacul slujbei sale;
4. Să se pomenească Sf. Petru Movilă în fiecare an în ziua de 31 decembrie”¹⁰².

Hotărârea sinodală de canonizare a Sf. Mitropolit Petru Movilă a fost semnată de preafericitul Vladimir, mitropolitul Kievului și a toată Ucraina, întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, și de membrii Sfântului Sinod, după cum urmează: mitropolitul Nicodim al Harcovului și Bogoduhovscului, mitropolitul Agatanghel al Odesei și Ismailului, arhiepiscopul Onufrie al Cernăuțului și Bucovinei, arhiepiscopul Ioanafan al Sumskului și Artanscului, episcopul Antonie al Hmelnitcului și Septovscului, episcopul Visarion al Ovcuciscului și Orostenscului și episcopul Augustin al Lvovului și Droholuciscului¹⁰³.

Proclamarea solemnă a canonizării Sf. Mitropolit Petru Movilă a avut loc duminică, 15 decembrie 1996, în cadrul slujbei Sfintei Liturghii săvârșită în Biserica „Trapeza” de la Lavra Pecerska de toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Ucrainene, împreună cu care au liturghisit în sobor și mitropolitul Nestor al Olteniei, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, mitropolitul Vladimir de la Chișinău

¹⁰² † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 224.

¹⁰³ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 224.

și episcopul Ieremia Vrațlavski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Polonia¹⁰⁴.

La timpul cuvenit, s-au citit *Tomosul* de canonizare și *Sinaxarul* Sf. Mitropolit Petru Movilă, iar patriarhul Vladimir a rostit o cuvântare de omagiere a personalității sale, prezentând și o icoană a sfântului pictată pe lemn și alta de format mic, imprimată pe carton prin grija Bisericii Ortodoxe Ucrainene. În continuare, mitropolitul Nestor al Olteniei a prezentat mesajul patriarhului Teoctist cu prilejul canonizării Sf. Petru Movilă. Apoi a vorbit despre viața, activitatea și nevoințele marelui mitropolit kievean, oferind patriarhului Vladimir icoana înrămată a Sf. Mitropolit Petru Movilă, lucrată la Craiova de pictorul Dan Neamu, și revista *Magazin istoric* (nr. 12/1996), care conținea articole despre cel canonizat. Au mai rostit cuvântări mitropolitul Vladimir de la Chișinău și episcopul Ieremia Vrațlavski.

La recepția care a avut loc după slujbă, în trapeza Mănăstirii Pecerska, amintirea Sf. Mitropolit Petru Movilă a fost cinstită, prin scurte cuvântări, de reprezentanții vieții culturale și ai autorităților de stat locale. În acest cadru, mitropolitul Nestor al Olteniei, între altele, a pus în lumină bunele raporturi, în trecut și astăzi, dintre poporul român și cel ucrainean¹⁰⁵.

A doua zi, luni, 16 decembrie 1996, la paraclisul Facultății de Teologie de la Lavra Pecerska s-a oficiat o slujbă în limba română pentru Sf. Mitropolit Petru Movilă, la sfârșitul căreia mitropolitul Nestor al Olteniei a pus în lumină însemnătatea vieții, operei și rolului marelui ierarh kievean în relațiile româno-ucrainene.

Martți, 17 decembrie 1996, la Lavra Pecerska a avut loc un simpozion consacrat Sf. Petru Movilă, în cadrul căruia mitropolitul Nestor al

¹⁰⁴ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 224-225.

¹⁰⁵ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, pp. 225-226.

Olteniei a prezentat comunicarea intitulată „Două izvoare privitoare la viața și nevoințele Sf. Mitropolit Petru Movilă: *foaia volantă* în limba greacă tipărită la Iași, după Sinodul din 1642, și *Necrologul* rostit de monahul Iosif Calimon, în 9 martie 1647, la catafalcul Sf. Petru Movilă”¹⁰⁶.

La timpul cuvenit, mitropolitul Nestor a propus plenului Sfântului Sinod:

„Propunem Preafericitului Părinte Patriarh Teoctist ca Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la viitoarea sa ședință de lucru¹⁰⁷:

- Să ia act cu frățească întru Hristos dragoste de canonizarea Sf. Mitropolit Petru Movilă al Kievului, Galiției și a toată Ucraina, săvârșită, în decembrie 1996, de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene;

- Prăznuirea Sf. Mitropolit Petru Movilă, stabilită la Kiev a se face, în fiecare an, la 31 decembrie, să fie introdusă și în calendarul Bisericii Ortodoxe Române în aceeași zi, 31 decembrie;

- Icoana Sf. Mitropolit Petru Movilă să fie pictată în toate bisericile care se zidesc din nou la noi în țară și în cele unde se restaurează pictura și nu sunt monumente istorice;

- Unele biserici care se zidesc din nou să poată lua drept hram pe Sf. Mitropolit Petru Movilă;

- Eparhiile mai strâns legate de viața și activitatea Sf. Mitropolit Petru Movilă, cum sunt Arhiepiscopiile Iașilor, Sucevei și Târgoviștei, să intervină la autoritățile locale ca unele străzi din orașele Iași, Suceava și Târgoviște să primească numele Sf. Mitropolit Petru Movilă¹⁰⁸;

- Cu timpul, fie să se traducă în românește slujba Sf. Mitropolit Petru Movilă întocmită la Kiev cu prilejul canonizării sale, fie să

¹⁰⁶ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 226.

¹⁰⁷ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 227.

¹⁰⁸ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 228.

se alcătuiască o slujbă în limba română și să se introducă în cărțile noastre de cult”¹⁰⁹.

Propunerile au fost aprobate.

Concluzii

Istoria oricărei țări are personalități puternice, a căror influență asupra dezvoltării patriei este resimțită nu numai de către contemporani, dar și pe parcursul unui timp îndelungat, veac după veac. Pentru Ucraina, o astfel de personalitate este mitropolitul Petru Movilă, teolog marcant din prima jumătate a secolului al XVII-lea, mare militant cultural și bisericesc al Ucrainei, al Europei și al întregii lumi, promotor al culturii umaniste, om cu un adevărat spirit european.

De numele lui Petru Movilă este legată mișcarea puternică a renașterii naționale, bisericești și culturale în Ucraina. Cariera lui strălucitoare, de militant cultural și bisericesc, a coincis cu vremuri furtunoase, de luptă (a ucrainenilor) pentru identitatea națională și religioasă, pentru propria organizare de stat.

Moldovean prin origine, european prin educație și ucrainean prin apartenența culturală, Petru Movilă, cu puterea talentului său și activitatea sa energetică, a ocupat un loc de onoare în galeria marilor personalități din epoca Renașterii.

Cercuri largi științifice, culturale și religioase din Ucraina, din Franța, Rusia, Moldova, România, Statele Unite ale Americii, Canada, precum și din multe alte țări, organizații, centre internaționale apreciază unanim măreția acestui militant bisericesc care, depășind timpul, a acționat pentru viitor, în interesul poporului ucrainean, dar și al întregii lumi europene ortodoxe.

¹⁰⁹ † Nestor VORNICESCU, *Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului...*, p. 228.

Fiind o personalitate intelectuală de talie europeană, Petru Movilă a fost conștient că viitorul Ucrainei depinde în mare măsură nu numai de înțelegerea de către poporul său a experienței istorice proprii, dar și de racordarea acestuia la valorile europene generale. O realizare de apogeu a fost crearea unei instituții de învățământ de tip european – Colegiul Kievo-Movilean (ulterior, academie), care a devenit un centru proeminent de știință și cultură nu numai pentru Ucraina, ci și pentru toată Europa răsăriteană. Introducerea îndrăzneată a limbii latine pentru un uz larg, științific și cultural a înlesnit, pentru poporul ucrainean, precum și pentru alte popoare, accesul la cele mai remarcabile opere din patrimoniul spiritual al omenirii.

Un alt domeniu al activității lui Petru Movilă a fost activitatea editorială. Sub conducerea lui Movilă, într-una dintre cele mai puternice tipografii din Ucraina, la Mănăstirea Lavra Pecerska, s-au editat cărți prin care se popularizau ideile umaniste, se favoriza folosirea limbii ucrainene vii și a tradițiilor picturii și graficii ucrainene. Toate acestea au fost întemeiate pe o convingere profundă a lui Petru Movilă că fiecare biserică trebuie să se bazeze pe tradițiile poporului în mijlocul căruia ea activează.

Petru Movilă este unul dintre militanții bisericești care încă la începutul secolului al XVII-lea a început să caute căile de înțelegere dintre diferite ramuri creștine, a devenit inițiatorul măsurilor pentru depășirea crizei ce se crease în Ortodoxia creștină și al consolidării doctrinei a Bisericii Ortodoxe, a organizat elaborarea și editarea unor cărți fundamentale pentru lumea ortodoxă, care prezintă o mare importanță bisericească și culturală până astăzi.

Această enumerare parțială a meritelor Sf. Petru Movilă atât față de Ucraina, cât și față de întreaga lume demonstrează cât de motivate sunt tradiția de a numi o perioadă întregă a sublimității spirituale din istoria națională a Ucrainei „epoca movileană” și decizia sesiunii a 28-a a Conferinței Generale UNESCO (Paris, 1995) de a comemora jubileul acestui om deosebit la nivel internațional.

În 12 decembrie 1996, la Kiev a avut loc proclamarea solemnă a canonizării lui Petru Movilă ca sfânt al Bisericii Ortodoxe. În spiritul comuniunii și canonicității, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a recunoscut în anul 1997 canonizarea Sf. Mitropolit Petru Movilă de către Biserica Ortodoxă din Ucraina și l-a înscris în calendar (cu data de prăznuire 22 decembrie).

Petru Movilă, mitropolitul Kievului, Galiției și al Rusiei întregi, care s-a născut în familia unui domnitor moldovean, Simion Movilă, deși și-a petrecut aproape toată viața în afara hotarelor patriei natele – Moldova –, a susținut relațiile de rudenie, bisericești și culturale cu ambele principate – Moldova și Valahia. Devenind mitropolit în Biserica Ucraineană, a venit în ajutorul patriei natale pentru evoluția ei culturală. Activitatea lui neobosită este un exemplu real de prietenie, de cooperare, de bună vecinătate între țările și popoarele noastre de-a lungul istoriei.

Exemple privind cooperarea strânsă au fost relațiile apropiate ale Kievului cu Moldova și Valahia prin deschiderea de școli, dăruirea de tipografii pentru mănăstirile moldovene și valahe, prin asistență în editarea primelor cărți și publicarea cărților traduse în limba ucraineană. La invitația domnitorilor valahi și moldoveni, profesori ucraineni și tipografi de la Kiev au lucrat în instituțiile de învățământ locale, au contribuit la organizarea activității culturale.

Depășind vremurile, acest prinț moldovean și mare ierarh ucrainean a acționat global, gândind în perspectivă și slujind atât interesele poporului ucrainean, cât și ale întregii lumi ortodoxe europene. O recunoaștere expresivă a acestui fapt este și proclamarea canonizării mitropolitului Petru Movilă de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Deși a trăit puțin – numai 50 de ani –, mitropolitul Petru Movilă a rămas în istoria Bisericii Ortodoxe din Ucraina și Bielorusia ca un adevărat reformator. Ierarh cu aleasă pregătire teologică și umanistă, bun organizator și iscusit diplomat, fondator al primei instituții de

învățământ universitar în Bisericile Ortodoxe slave, întemeietor și îndrumător al câtorva tipografii, în care s-au imprimat felurite cărți de slujbă și de învățătură, inițiator al operei de revizuire a traducerilor slavo-ucrainiene a cărților de slujbă, autor a numeroase lucrări teologice, între care se impune *Mărturisirea Ortodoxă*, carte de doctrină a întregii Ortodoxii, mitropolitul Petru Movilă a adus un aport prețios la renașterea bisericească și culturală a Ortodoxiei din Ucraina și Bielorusia în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Prin strădaniile sale, el a făcut să strălucească primele raze ale culturii apusene în țările rusești, fiind astfel un precursor al mării opere de occidentalizare întreprinsă – pe plan mult mai larg – de omonimul său de la Petersburg, țarul Petru I. De aceea, nu fără temei se întreba cercetătorul rus Iurii Venelin: „Căruia dintre acești doi i se cuvine calificativul de «cel mare»?”. Adăugăm și faptul că de numele său se leagă – într-un fel – și crearea primei instituții de învățământ superior din țara noastră, precum și înflorirea activității cultural-tipografice în limba română, în Țara Românească și în Moldova. Pentru toate acestea, Petru Movilă poate fi considerat – alături de învățații moldoveni Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir, care au activat în ultima parte a vieții lor în Rusia – un mare dar duhovnicesc făcut de poporul român Bisericii Ucraino-Bieloruse, dar și Ortodoxiei întregi.

Anexă: Decizia Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nr. 1273 din 18 martie 2002 privind proclamarea canonizării Sf. Petru Movilă

„Cu frățească dragoste, Vă aducem la cunoștință că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 12-13 martie 2002, a luat în examinare *Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 1898/2002* cu propunerea înalt Prea Sfinției Voastre de a se aproba sinaxarul, troparul, condacul și icoana Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul

Kievului, întocmite prin grija Arhiepiscopiei Iașilor, și propunerea de schimbare a datei prăznuirii sale de la 31 decembrie la data de 22 decembrie, cu înscrierea acesteia în calendarul Bisericii Ortodoxe Române.

Constatând că solicitarea înalt Prea Sfinției Voastre se înscrie în cadrul mai larg al manifestărilor teologice, duhovnicești și istorico-culturale programate de Arhiepiscopia Iașilor a avea loc în cursul anului 2002, când se împlinesc 360 de ani de la Sinodul de la Iași (1642), în cadrul căruia a fost îndreptat și definitivat textul *Mărturisirii de credință* a mitropolitului Petru Movilă al Kievului;

Având în vedere că prin *Hotărârea cu nr. 7207/1997*, Sfântul Sinod al Bisericii noastre, în duhul comuniunii și al canonicității, «a luat act de canonizarea Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, săvârșită la 6 decembrie 1996 de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainene și proclamată la 15 decembrie 1996» și că solicitarea de aprobare a troparului, condacului, sinaxarului și icoanei Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, reprezintă materializarea hotărârii Sfântului Sinod mai sus amintită;

Ținând seama că propunerea de schimbare a datei prăznuirii Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, la 22 decembrie și înscrierea acesteia în calendarul Bisericii noastre, în locul datei de 31 decembrie – preluată din actul de canonizare al Bisericii Ucrainene –, este în concordanță cu data reală a mutării la Domnul, consemnată în documentele istorice;

Luând act că, după întocmirea textului *Slujbei și Acatistului* Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, de către obștea Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași, acesta va fi definitivat în cadrul Sinodului mitropolitan al Moldovei și Bucovinei și înaintat Sfântului Sinod pentru aprobare;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, plenul Sfântului Sinod a hotărât:

– Aprobă ca în Biserica Ortodoxă Română prăznuirea Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, să se facă la 22 decembrie, urmând a fi înscris în calendarul Bisericii noastre la această dată

înaintea Sf. Mari Mucenițe Anastasia și a Sf. Mucenici Hrisogon și Teodota;

– Aprobă troparul, condacul și sinaxarul Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, în forma propusă de Arhiepiscopia Iașilor, care vor fi preluate în textul *Slujbei și Acatistului* ce se va elabora;

– Aprobă icoana Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, urmând ca aceasta să devină icoana oficială a sfântului în întreaga Biserică Ortodoxă Română;

– Menține prevederile *Hotărârii Sfântului Sinod nr. 7207* din 13-14 februarie 1997 cu privire la reprezentarea iconografică a Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, în bisericile nou construite, în cele ce se vor picta din nou sau în cele în care se va restaura pictura și nu sunt monumente istorice, unele dintre aceste locașuri de cult putând lua hramul Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului;

– Arhiepiscopia Iașilor se va îngriji de finalizarea *Slujbei și Acatistului* Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, care, după ce vor fi definitivare de Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, vor fi înaintate Sfântului Sinod spre aprobare.

Aducându-Vă la cunoștință această hotărâre a Sfântului Sinod, Vă rugăm să binevoiți a dispune asupra măsurilor necesare pentru aducerea la îndeplinire pe plan local, inclusiv prin inserarea în publicațiile eparhiale, a troparului și condacului pe note muzicale, a sinaxarului și a icoanei aprobate a Sf. Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului”¹¹⁰.

Summary: St. Hierarch Petru Movilă, a Significant Personality of the Orthodox Church in the 17th Century

The history of any country has strong personalities whose influence on the development of the homeland is felt not only by contemporaries, but also over a long period of time, century after century. For Ukraine, such a personality is the Metropolitan of

¹¹⁰ Extras din: *Sinodul de la Iași și Sfântul Petru Movilă*, volum omagial tipărit cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 33-34.

Kyiv, Petru Movilă, a prominent theologian from the first half of the 17th century, a great cultural and Church militant of Ukraine, Europe and the whole world, promoter of humanist culture, a man with a real European spirit.

The strong movement of national, ecclesiastical and cultural renaissance in Ukraine, the attempts to overcome the secular division of the Christian Churches, is linked to the name of Petru Movilă. His brilliant career as a cultural and church militant coincided with stormy times, when Ukrainians were fighting for their national and religious identity, for their own state organization.

Moldavian by origin, European by education and Ukrainian by cultural affiliation, Petru Movilă, with the power of his talent and his energetic activity, rightfully occupied a place of honor in the gallery of great personalities from the Renaissance era.

Wide scientific, cultural and religious circles not only from Ukraine, but also from France, Russia, Moldova, Romania, USA, Canada, as well as from many other countries, organizations, international centers unanimously appreciate the greatness of this church militant who, transcending time, acted for the future, in the interest of the Ukrainian people, but also of the entire European Orthodox world.

Being an intellectual personality of European stature, Petru Movilă was aware that the future of Ukraine depends to a great extent not only on the understanding by his people of their own historical experience, but also on their connection to general European values. A peak achievement was the creation of a European-type educational institution - the Kievo-Movilean College (later the Academy), which became a prominent center of science and culture not only for Ukraine but also for all of Eastern Europe. The daring introduction by Petru Movilă of the Latin language for a wide, scientific and cultural use, made it easier for the Ukrainian people, as well as for other peoples, to access the most remarkable works from the spiritual heritage of mankind.

Another one of the areas of Petru Movilă's activity was the editorial activity. Under Movilă's leadership, in one of the most powerful printing houses in Ukraine at the Lavra Pecerska Monastery, books were published that popularized humanist ideas, the use of the living Ukrainian language and the traditions of Ukrainian painting and graphics were favored. All this was based on a deep conviction of Petru Movilă that every Church must be based, first of all, on the traditions of the people in the midst of which it operates.

Petru Movilă is one of the church militants who, already at the beginning of the 17th century, began to look for ways of understanding between different Christian branches, he became the initiator of measures to overcome the crisis that was created in Christian Orthodoxy and the doctrinal consolidation of the Orthodox Church,

organized the development and editing of some fundamental books for the Orthodox world - Catechism, Trebnic, Slujebnic and others, which until today are of great ecclesiastical and cultural importance.

This partial enumeration of the merits of Metropolitan Petru Movila both to Ukraine and to the whole world demonstrates how motivated are the tradition of naming an entire period of spiritual sublimity in the national history of Ukraine - the 'Movilean era' and the decision of the 28th session of Unesco General Conference (Paris, 1995) to commemorate the jubilee of this special man at an international level.

On December 12th, 1996, the solemn proclamation of the canonization of Petru Movilă as Saint of the Orthodox Church took place in Kyiv. In the spirit of communion and canonicity, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church recognized in 1997 the canonization of St. Metropolitan Petru Movilă by the Orthodox Church of Ukraine and entered it in the calendar with the celebration date of December 22.

The Metropolitan of Kyiv, Galicia and the whole of Russia, Petru Movilă, who was born in the family of a Moldavian ruler, Simion Movilă, although he spent almost his entire life outside the borders of his native country - Moldova, supported family, church and cultural relations with both principalities - Moldova and Wallachia. Becoming a metropolitan in the Ukrainian Church, he came to the aid of his native country for its cultural upliftment. His tireless activity is a real example of friendship, cooperation, good neighborliness between our countries and peoples throughout history.

Examples of close cooperation were Kyiv's close relations with Moldova and Wallachia by opening schools, donating printing presses to Moldavian and Wallachian monasteries, by assisting in editing the first books and publishing books translated into Ukrainian. At the invitation of the Wallachian and Moldavian rulers, Ukrainian teachers and printers from Kyiv worked in local educational institutions, contributed to the organization of cultural activities.

Overcoming the times, this Moldavian prince and great Ukrainian hierarch acted globally, thinking in perspective, both in the interests of the Ukrainian people and of the entire European Orthodox world. An expressive recognition of this fact is the proclamation of the canonization of Metropolitan Petru Movilă by the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church.